

KERTÉSZGAZDÁSZATI JEGYZETEK

IRTA
D^R. JÓKAI MÓR

SZERZŐ SAJÁTJA.

BUDAPEST.
AZ ATHENAEUM TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.
1896.

TARTALOM

Indokolás.
Jogom a fölszólalásra.
Hogy csináljuk meg a földet.
Kell-e az újból beültetendő szőlőt rigolozni?
Mi az a lonkázás?
Az én istenadta szőlőim.
Szilassy György methodusa.
Uj ültetvények. Egy vén számár meg egy svihák.
Filokszéra elleni védekezés.
Nem árt-e a szénkénegezés magának a szőlőtőkének?
A műtrágyázás.
És aztán mibe kerül mindez?
Az amerikaiak.
Uraknak való tanács.
Az uraknak való tanács folytatása.
A szőlősgazdáknak való tanács.
Az uj szőlőveszedelmek. Peronoszpóra.
A Dematofora.
Még valami az aphistról.
Az Istenbogárkája.
A paizstetük.
A darazsak és a dongók.
A becsületérvzés a bogaraknál.
Hát a madarak.
A gyümölcsfákról.
Az én sziklakertem.
Hogy fogtuk meg a szelet?
Hogy fogtuk meg a földet?
Hát a ki rögtöni sikert akar elérni?
Miféle gyümölcsfajokat szerezzünk a kertünk számára?
Egyéb ajánlatos gyümölcs-nemek.
A fügefa.
A szatmármegyei gyümölcs-paradicsom.
Az Andrassy-úti és a bécsi Ringstrassei fák.
Az én módszerem a víz megfogására.
A gyümölcsfák ellenségei.
A fafuró férgek.
A fafuró féreg pusztítója.
Miért férges a gyümölcs? Védelem ez ellen.
A látható szőlőpusztító.
A szőlők tavaszi elfagyása ellen.

Indokolás.

Miért jut eszembe épen most, a szenzációs hírek özönében, a közönséget egy olyan kis szigetre invitálni, a melynek neve »Kert«, annak az okait előadom.

Előttünk fekszik két nevezetes nyomtatvány, mely a legközelebbi jövődönkre nagy befolyással bír. Az egyik a földmivelésügyi miniszternek a törvényjavaslata a filloxerától elpusztított szőlők újból betelepítéséről, a másik ugyanazon miniszternek megbízásából nagy szakértelemmel megírott s diszesen illusztrált könyve Linhart György és Mezey Gyula magyar-óvári gazdasági akadémiai tanároknak a »szőlőbetegségekről«.

Az első megújult, lelkes tevékenységre buzdít föl bennünket, a második pedig kétségbeesett elfásulásba zsibbaszt.

Mikor a miniszter törvényjavaslatát elolvassuk, ásót, kapát készülünk ragadni, hogy kopár hegyoldalunkat újból borteremő paradicsommá alakítsuk át; mikor meg a magyaróvári füzetet elolvastuk, akkor a fűrés meg a fejsze kérezkedik a markunkba, hogy még a meglevő szőlőnket is tőből kiirtsuk.

Nem tréfa dolog ez! Sok, igen sok millió forintokról van szó, a miket a földbe elásni készülünk, s a miket még keservesebb eltemetni, sok szép reménységekről és azok helyén aratható keserű csalódásról.

A szőlőbetegségekről írott nevezetes munka arról világosítja föl a közönséget, hogy mikor már a filloxerától (az állati ellenségtől) megszabadult, akkor következnek a szőlőbetegségek (a növényi ellenségek), a peronoszpóra és a dematofora (levélpenész és gyökérpenész) s azok teszik tönkre a szőlőültetvényeinket, még ha amerikai fajták is.

Jogom a fölszólalásra.

No hát én jogot érzek ehhez a messze elhordó kérdéshez hozzá szólni; mert énnekem van filloxerám is, peronoszporám is, dematoforám is, melyek a szőlőkerteimnek kétharmadát, a mig azokat nem védtem, teljesen elpusztították; - s amikor aztán a megmaradt harmadrészt védelmezni kezdtem (Molnár István igazgató oktatása szerint), küzdelmemet tizenhárom év óta évről-évre fokozott diadal jutalmazza; úgy hogy ez a megmaradt szőlőkertem soha szebben nem diszlett, mint a mióta a hármass ellenség ostromolja, a kiket én minden esztendőben agyonölök, elpusztítok, semmivé teszek és a kik minden esztendőben újra születnek, föltámadnak, újra kezdik a harcot.

Ha csak egy esztendőt, ha csak egy évszakot elmulasztanék, sőt többet mondok, ha csak egy kedvező időjárást elszalasztanék, ők győznének le engem.

Tehát tizenhárom évnek folytonos sikere ad nekem jogot, hogy jegyzeteimet másokkal is közöljem, hátha használhatok vele valakinek.

Hogy csináljuk meg a földet.

Kezdjük az elején. Mi kell a szőlőnek?

A szőlőnek mindenekelőtt föld kell.

Azt a földet meg kell csinálni.

Vége már annak a módszernek, amely szerint a szőlőfuró-vassal dugdostuk el a szőlővenyigét, s aztán rábiztuk, hogy éledjen meg.

A szőlő nem engedelmes jobbágy, mint a krumpli, a ki tudja már a kötelességét: - a szőlő a szolgabíró, aki munkára hajt s halasztást nem enged. A ki szőlőt ültet, nagy urat vesz magának.

Hogyan kell a földet megcsinálni: azt én a svábhegyi telkemen megmutattam. Az egy elhagyott kőbánya volt, melyben mély gödrök váltogatták egymást roppant agyaghalmokkal, szakadékos meredélyekkel, s a hol a sivány talaj nem fizette vissza a belevetett magot.

És most ebben az elátkozott talajban óriási gyümölcsfák diszlenek, a mik minden évben gazdag terméssel fizetnek. (Majd a gyümölcsfákról külön szakaszban beszélek.)

Próbáltam a földet megcsinálni rigolozással, trágyázással, terászozással. Mind a háromnak elő fogom adni az »okát« és a »módját«.

Hat holdnyi területemen (az épületek, utak és udvarok kivételével) nincs egy lépésnyi tér, ami megfelelő kihasználásra elő ne volna készítve.

Hanem aztán van is örömem benne. Mert megtanultam attól a nagy mestertől, a tapasztalástól, hogy kinek-kinek hol, merre van az igaz helye?

Mert azt kell tudni a kertészgazdának, hogy hol szeret a körte, alma, hol az őszibarack, hol a szőlő, hol a rózsák? az egyik elcsenevész ott, a hol a másik pompázik, s mindegyik megköveteli a maga megcsinált földjét.

De legjobban követeli ezt a szőlő.

Kell-e az újból beültetendő szőlőt rigolozni?

Ez ám a legelső kérdés, a mivel tisztába kell jönnünk. Mert rigoloztatni jó magyarul annyit tesz, mint a gazdának a saját földjét még egyszer megvenni.

Erre a kérdésre pedig általános feleletet adni nem lehet.

Van eset, a mikor rigolozni jó, van eset, a mikor nem árt, van eset, a mikor »muszáj«, van eset, a mikor nem szabad.

A talajt kell ismerni.

A svábhegyi, filloxerától elpusztított szőlőm talaja televényes agyag; ez alatt két lábnyi rétegen alul immunis homokot találtam; itt tehát a homokot felül, a televényes földet aláfordítani jó volt. De egy másik szőlőmnek a talaját a mint elkezdtem rigolozni, találtam a termő réteg alatt követ: agyagpalát, attól megszöktem. Ott nem fog szőlő teremni soha. Oda paszuly való.

Ellenben okvetlenül rigoloztatni kell az olyan szőlőtalajt, mely éveken át el volt hagyatva, melyhez kapával nem nyultak, mert azt úgy keresztül-kasul szótték a tarack, a perje, a szulák és a farkasalma gyökerei, hogy, ha azokat tisztára ki nem szedik a földből, a szőlő meg nem marad benne, azonkívül pedig az ilyen elparlagult föld úgy meg van rakva pajor-féreggel, vinczellér-bogárral (csajkóval), hogy halálos veszedelem valamit ültetni bele. Itt tehát a rigolozás »muszáj«.

Lapályon a rigolozás tanácsos.

De a ki a hegyoldalban, csapinós meredélyen rigoloztat, az ezt a munkát okvetlenül kösse össze a »lonkázással«, különben nagy kárát vallja.

Mi az a lonkázás?

»Lonka« magyarul jelent »escarpe«-ot, »terrasse«-t, lépcső alaku bevágást. – Ilyen skarpokra osztva látjuk a szőlő-hegyeket Francia- és Olaszországban, a Rénus vidékén, sőt közelünkben, Fiume, Trieszt körül, egész Dalmáciában: ott mind lonkákba vannak ültetve a szőlők.

Ha a hegyoldalakat rigoloztatjuk, lonkázás nélkül, a nyári záporok mind el fogják hordani a fölforgatott földet.

Ezt is megmondom, hogyan csináltam én.

A domb oldalát kivágattam lonkákra; a mi kő kijött belőle (sok rossz kő!), abból rakattam gátat, mellvédet, falat a lonka külső szélére, a belső részén pedig ásattam méternyi mély és szintoly széles árkot; azt meghordattam jó termőfölddel, a mi van elég a szilvásban s ott haszontalan szaporítja a bogáncsot; úgy ültettem bele a szőlőt.

S ezen a helyen diszlenek a legjobban a szőlőtőkém.

A sok rossz kő, most gáttá emelve, hármas jó szolgálatot tesz; először megfogja az esővizet; ez pedig a főfeladat, hogy az istenáldotta esővíz ne szaladjon le a hegyoldalon, magával hordva a termőföldet, hanem maradjon ott a szőlő árkában; az esővíz még a kőport is megtermékenyíti; - másodszor megfogja a napot; a fal melegétől érik a szőlőfürt; - és harmadszor megfogja a szelet. (Pedig ha szőlővirágzáskor egy északi vagy nyugati hideg szél jön ránk, az az egész termésünket megdézsmálhatja.)

Ez ám a kertészgazdának a nehéz tudománya (a ki hegyvidéken lakik): - megfogni a földet, megfogni a vizet, megfogni a napot, megfogni a szelet.

(Ime az ősmagyarok vallása praktikus alkalmazásban!)

Az én istenadta szőlőim.

De mi legyen azzal a szőlősgazdával, a ki se nem rigoloztathat, se nem lonkáztathat; a kinek hozzávaló pénze »van, de nincs«?

Ez a jegyzetem ugyan inkább a »szőlőültetés« rovatába tartozik; de mégis itt hozom elő, mert ez ad valami eszmét a rigolozás, vagy nem rigolozás kérdésében.

Tehát úgy történt az, hogy mikor rávettem a fejemet, hogy az elpusztult és pusztulóban levő szőlőimen valahogy segítek, hát amerikai szőlőket is hozattam. Gyökeres vesszők voltak, a kecskeméti állami szőlőiskolából: ötféle fajta. Herbemont, Othello (direkt-termők), azután Jaquez (ez is direkt-termő, de csak mégis jobb beojtani, ámbár a bora tintának igen jó, nem is nagyon poloska zamatu), azután Solonis és Riparia Sauvage. Ezek bodzabogyót teremnek és nemesítendő; mind a »vitis Labrusca« fajhoz tartoznak (a kit még boldog Diószeghy és Fazekas nem ismerének).

A Riparia Sauvage vesszeje nagyon nyurga volt, én tehát, nehogy a napszámosok tavalyi babszárnak nézzék s kikapálják, az elültetéskor minden vad Ripariatő mellé leszurattam egy hazai venyigét jelző-karónak. Tavasszal az én jelzőkaróim hamarabb kihajtottak, mint a gyökeres Riparia Sauvage.

- Ebből valami furcsa lesz! - mondtam én; hagyjuk meg a kihajtott hazai venyigéket; lássuk, mi lesz aztán, ha az amerikai meg az európai összekerül. Hát az lett belőle, hogy mind a ketten szépen fölcseperedtek; jövő évben már a hazaiak versenyeztek az amerikaival; három év múlva az amerikai föladta a versenyt, hátramaradt, a negyedik évben a hazaiak elkezdtek teremni, és most, hét év múlva, egyetlen Riparia nem él már az egész táblában, ellenben a

melléje szurt jelzőkarók gyönyörű tőkét neveltek, bő szüretet adnak; pedig három évig nem is voltak szénkénegezve.

Hogy miért veszték ki a Riparia Sauvageok, (ugyanott, a hol a Solonis fölségesen diszlik), azt majd elmondom a dematofora czim alatt: itt csak azt mondom el, hogy miért cseperedtek föl a hazai venyigék, a jelző-karók.

Hát azért, mert az a szőlőtábla mind az idei veteményes kertnek volt használva, és így ásó-nyomnyira televényes jó föld. A jelzőkarónak használt hazai venyigék pedig csak fölszínesen, legfőlebb három ujjnyi mélyen lettek a földbe dugva. Azoknak a gyökerei tehát vigan tenyésztek abban a felső, jól művelt földrétegben s fölhasználták a helyzetük előnyeit.

Mi ebből a tanulság?

Az, hogy ha mi a helyett, hogy a rigolozással a felső televényes réteget három lábnyi mélyen aláfordíttassuk, s a szőlőt szinte mélyen beleültessük, mindjárt abba a felső termékeny földbe ültetjük be - nem mélyen, hát épen oda jutunk vele, a hová a rigolozással. Erre élő és termő tanubizonyosság az én kis szőlőtáblám, a mely nekem nem került semmibe; az Isten adta, a véletlen ajándékozta; ingyenben van.

Szilassy György methodusa.

Ez a theoria pedig nem az én fölfedezésem. Azért nem is kérek rá pátenst. Régen megelőzött engem ezzel a hazai pomologusok egyik legkitünőbb nesztorja, Szilassy György, a kinek Pest-megyében a legszebb gyümölcsös kertje volt. Ő ennek a telkét, a tagosztálykor, mint a leg-hasznavehetetlenebb földet kapta a komposzteszorátustól, kétszáz katasztrális holdnyi területben, s idő jártával valódi Kanahánná alakította át.

Egyszer Nyáry Pál és Kazinczy Gábor ellátogattak hozzá cseresznyeérés idején. »No most megeszszük minden cseresznyédet!« Ezzel köszöntött be hozzá Kazinczy. »Azt ugyan ne tegyétek,« szabadkozék Szilassy, »mert azzal nekem nagy kárt okoznátok, hanem azt az egyet tegyétek meg, hogy minden cseresznyefáról kóstoljatok meg »egy szemet«. Volt pedig neki négyszáz cseresznyefája. Ezt azután nincs az a kecskeméti »bagódiák« a ki le tudja gyűrni.

Tehát az én antisztesem az almafákat ültette az ilyen methodus szerint. - Ő nem ásatott roppant nagy gödröket az almafacsemetéknek, a mikbe a rendes kertészek a fákat ültetni szokták: alul a jó földet, hegyibe a fát, arra a holt földet, aztán megrázni jól a csemetét, hegyibe egy kánna vizet: no még egy pár kapa hancsikot, utoljára jól megtaposni bagariatalppal. Szilassy György almafái mély gödör helyett csucsos kupaczkokat kaptak a földszin tetején, azokra helyezték el a fiatal csemetét, gyökereit szétterjesztve a kupacz fölött. (Akkurát, a hogy a spárga-rászákat szoktuk elültetni.) A fa gyökerét aztán betakarták jó magas dombbal, körülvették jó mély öntöző-árokka; a fát magát természetesen hozzáguzsolták jó erős doronghoz, hogy a szél ki ne döntse. Az így elültetett almafa aztán az első gyökérhajtásával a jó gypszin földbe került bele s szétterjedő gyökereivel folytonosan a felső televény-réteget használta ki, a helyett, hogy a mély, atkás, kavicsos rétegekkel kinlódott volna. Volt is ottan gazdag és állandó termése a gyümölcsfának.

Ugyanezt a módszert találtam én Olaszországban a Sorrento körüli gyümölcsöskertekben. Minden fa egy kupacz tetejébe ültetve, de az a kupacz aztán ölnyi kerületben körülsánczolva egy mély medenczével, mely az esővizet fölfogja. Van is ott termés minden esztendőben. Az olasz nem engedi a gyümölcsfáját ugarolni. Ebben áll a titka. Ne adj Isten, hogy valaki közülünk eltanulja tőle ezt! Mi magunk is szeretünk pihenni. Hát a szegény gyümölcsfa ne pihenjen?

Uj ültetvények. Egy vén számár meg egy svihák.

Nagyon természetes, hogy a megelőző cikket átfutva, minden olvasó azzal a kérdéssel fordul hozzám, hogy »no hát, te hires! Ha így kezdedügyére kaptad a módját az olcsó és sikerdus szőlőültetésnek - véletlenből - bolond szerencséből, mért nem folytattad azt?«

Hát hiszen folytattam is.

Egy egészen kipusztult szőlőtelkemet, miután két évig, előzőleg, átdolgoztam krumplic-, kukoriczameléssel, szépen kiültettem a leirt methodus szerint saját régi szőlőmből szedett hazai venyigékkal, mézes szőlővel, kadarkával és új fajta oportóval. Őszre mind szépen megeredtek. Gyönyörűség volt őket látni.

Ekkor odavetődik hozzám valami viczinális czemikus, egy experimentáló svihák s rábeszél, hogy az általa föltalált filoxera mentesítő szerrel (Chlorhydráttal) öntöztessem be az új ültetvényeimet. Ráálltam. Hát tavaszra, igaz, hogy filoxera nem volt a szőlőmben, de szőlő sem volt. Valami ötven oportó tőke kivételével valamennyit mind kiölte az experimentum. S mikor mostanság ez a megmaradt egynehány oportó tőke szüretkor egy-egy rocska szőlőfürtöt ad le, olyankor tetszik tudni, hogy ki az, a kit magamban, úgy négy szemközt »vén számár«-nak titulázok.

Hát újból ültettem megint a kiveszett szőlőket.

Most már három éves korukig még csak szénkéneget sem engedek a közelükbe jutni, akkor sem kapnak belőle többet két-három grammnál.

Hanem egy, ajánlásra méltó, eljárást követek az új ültetéssel. Az természetesen mind sima vessző. A gyökeres vessző méregdrága, az amerikai ojtott vessző meg pláne olyan drága mint az orvosság. A hazai sima vessző ingyen.

Azonban, mikor a kánikulai rekkenő melegek jönnek, akkor én az új ültetvényemet mind *föltányérozatom* (ez nem új szó ám); neki állítok hat napszámot, lajtaltal, öntözővel, s be-locsolatom a töveiket erősen. Ez az eljárás nekem belekerül (a ki a vizet is pénzen veszem Wein igazgató urtól) egy hektárnál 50 ezüstforintomba. Hanem aztán meg van belőle az az örömöm, hogy az új szőlőültetvényem augusztus derekán második hajtáshoz kezd, októberig egészen elbokrosodik; mintha csak gyökeres vesszőt ültettem volna s a zsönge hajtásai megérnek, jól kitelelnek. Ezzel az egyszeri (de jó) megöntözéssel megnyertem egy egész esztendő a szőlőültetvényemnél.

Azért minden szőlősgazdának lelkére kötöm, hogy kerüljön, a mibe kerül! de az első esztendőben a szőlőültetvényét forró nyár idején öntöztesse meg jól. A szőlő ezt meg fogja hálálni. A szőlő isteni növény. A szőlőnek lelke van, szive van! Ha az emberek is olyan háladosok volnának mint a szőlő!

Filokszéra elleni védekezés.

Eddig az olyan magamforma szőlősgazdák számára irogattam, a kik a saját emberségükből törekszenek a szőlőiket helyreállítani, nem törődve szomszédokkal, nem keresve szövetkezeteket, nem kérve a kormánytól segítyt, a képviselőháztól törvényt; hanem járnak a maguk esze után és ültetnek hazai szőlővesszőt, nem válogatnak az amerikaiban.

Majd később olyan jegyzeteket is fogok közölni, a miket elolvashatnak azok a szőlősgazdák, a kik szövetkezetbe akarnak állni, állami segítyre támaszkodnak s amerikai szőlővel akarnak boldogulni.

Mert mind a két felfogás helyes és hasznos. Lehet boldogulni az elsővel is, a másodikkal is. Csakhogy aztán egy nyomon kell maradni.

Az első kategóriához számítom azokat a magyar szőlősgazdákat is, a kiknek még épségben van megtartva a régi hazai fajta szőlőkertjük, menten a filokszérától (mint a pozsonyiak), vagy meg van már támadva, de védekeznek ellene, mint a dörgicseiek és saját magam is.

Azt hiszem, hogy senkinek sem kell bemutatnom, hogy milyen az a filokszéra? A ki nem látta természetben, megismerheti a népszerű füzetekből, a mikben le van írva és rajzolva, sokszoros nagyításban.

Nálam minden szőlőmunkás kap egy nagyítóüveget (egy forint az ára), hogy a szőlő gyökerén megvizsgálhassa a gyanús sárga foltot.

A filokszéra egy évben négyszer szaporít, úgy, hogy egyetlenegy tavasszal született özvegy filokszérának ősszel már ezerekre megy a törvénytelen ivadéka, mely a szőlő gyökereit szivja, rágja.

Nyáron nem sinyli ezt meg a szőlőtő; mert csodálatos tenyésző erejével minden lerágott gyökere helyet két ujat hajt; de a filokszéra télen is él és zabál, a mikor a szegény szőlő már nem tudja a gyökereit helyre pótolni. Ezért hallani azt a sürü lamentálást, »tavaly még pompás szüretet adott a szőlőm s tavasszal már ki sem hajtott!«

Nem bizony, mert már nem volt gyökere! »Egy« télen át a filokszérától meglepett gyökerek úgy elkorhadnak, hogy ha az ember a szőlőtőkét csizmasarokkal megrugja, csak kidül a földből: egy gyökérszál sem tartja benne. A melyik még kihajt is, nyurga venyigét ereszt, sárga rezgő nyárfa levelekkel; s ha még fürtöt is hoz, annak a bogyói nem nőnek nagyobbra egy köles-szemnél.

Ugy van a szőlő a filokszérával mint az ember a tüdőbajjal. Ha mindjárt az elején gyógyítás alá fogják, kiépül belőle; de ha már akkor viszik az orvoshoz, a mikor azok a láthatatlan gyilkosok, a bacillusok, elpusztították a tüdejét, akkor már új tüdőt nem tud neki csinálni se a »vérsavó«, se a »meráni levegő«. A szőlőnél is addig kell a veszedelmet elhárítani, a míg életerős, mert mikor már a szőlő elsárgulásával maga panaszkodik a bajáról, akkor már el van veszve: új gyökeret nem csinál neki a szénkéneg.

Azért ezt a sort írja föl minden szőlősgazda a szobája ajtajára:

»A mint meghalod, hogy öt mérföldnyi közelben valakinek a szőlejét megrontotta a filokszéra, rögtön szénkénegezd be a magad szőlőkertjét!«

Mert már az akkor tele van filokszérával. - Csakhogy még nem panaszkodik.

A télen fölhízott filokszéra kora tavasszal feljön a föld színére, szárnyat kap, repülővé lesz. Jó meleg napokon pusztá szemmél jól látni azt a szunyograjként zsongó filokszéra-gomolyt a verőfényben. S ha azután jön egy jó szél, az végig fujja a repülő filokszéra-tábort s teleszórja vele öt mérföldnyi területen az egész szőlőhegyet: jut belőle mindenkinek.

Én tehát egész nyáron át hagyom a filokszérát mulatni; dehogy háborítom a szőlőt növés, érés közben a szénkénegezéssel. Hogy a szőlő nyáron át oda sem néz a filokszéra pereputtnak, bizonyítja azzal, hogy ősz felé alig győzöm letördelni róla a másodszori termés virágait és egresfürtjeit; hanem aztán, a mint leszüreteltünk, a mint a szőlőt először is betrágyáztuk (lásd alább »műtrágya« rovatnál), azután befedtük, akkor neki állunk a szénkénegező géppel s elkezdjük a filokszéra-irtást. (Kiválasztva hozzá a kedvező száraz időt; mert nedves talajban nincs hatása a szénkénegnek.)

Azt pedig ily módon hajtjuk végbe:

Két munkás elől megy, kiki egy régmódi szőlőfuró vassal. Azokkal likat furnak - egy lábnyi távolban a szőlőtőkétől. Ilyenformán minden szőlőtökére négy lyuk szolgál. Az előleges lyukfuratást azért ajánlom, hogy a szénkénegező gépnek a csapja ne veszélyeztessék, mely ha a föld között valami kőre talál, könnyen eltörik s akkor hasznavehetetlenné lesz.

Azután jön a harmadik munkás a géppel, melynek fecskendő csőve hat grammra van mér-sékelve. (Többet nem kell: mert a nagyon sok a szőlő gyökerének is megárt.) A kezelő munkás egy tenyérütéssel befecskendi a szénkéneg nedvét, mely abban a perczen gázzá válik: a negyedik munkás aztán rögtön betömi a szénkénegezett lyukat egy fejszefokkal.

Akkor aztán ott hagyjuk a szőlőt s tavaszig bele sem lépünk. A mi élő filokszéra volt a gyökereken, az mind megtért a pokolba: ott maradtak csupán a petéi, azoknak nem ártott a marógáz: azok tavasszal kikelnek, nyáron át újra elszaporodnak, ősszel újra legyilkoljuk őket. S ez a kedélyes háboru így folyik nálam már tizenhárom év óta; úgy hogy most már keresve is alig találunk a szőlőkön filokszérát; hanem azért én folytatom a szénkénegezést; mert tudom jól, hogy a mi rossz van a földön, az tökéletesen el nem vész soha.

Megjegyzem még, hogy a szénkéneg még a nagyobb szörnyetegeket is megöli, mint a cserebogár pajorját s a csajkó és ormánybogár kukaczeit, a kik a földben telelnek.

Nem árt-e a szénkénegezés magának a szőlőtökének?

Bizonyosan árt. Az a maró gáz a szőlő finomabb gyökereit is föledzi.

Azért én sohasem szénkénegeztetek tavasszal, mint sokan mások, a kik ezt azért teszik, hogy a tavasszal kikelt férgeket eleve elpusztítsák, mert ez árt ugyan a filoxerának, de a szőlőt is megakasztja a kikeletkor megindult tenyészetében, nyáron sem szénkénegezek, mert akkor meg a szőlőfűt fejlődése akad fenn, hanem szénkénegeztetek ősszel; egész télen aztán módjában van a tőkének a sérült gyökereket behegeszteni.

Hogy azonban erre teljes ereje is legyen a szőlőtökének, azért szükséges az őszi szénkénegezést az őszi műtrágyázásnak megelőzni.

A műtrágyázás.

A hegyi szőlők fentartásánál és az újból betelepítésnél legfontosabb feladat a trágyázás.

A régi szőlőmivelnél a »jó« borukra büszke gazdák a trágyát nem használták máskor mint a döntésnél; akkor kapott az eldöntött tőke előbb egy pár kapa földet, azután egy lapos kosár ivott trágyát. A ki a szőlőjét agyontrágyázta, arról azt tartották, hogy csak a mennyiségre néz, sok bort akar szüretelni - eladásra.

Manapság már minden hegyi szőlőt trágyázni kell: vagy istállótrágyával, vagy műtrágyával.

Én próbáltam mind a kettőt.

Az istállótrágyánál az a hátrány, hogy a kinek magának mezőgazdasága nincsen, annak pénzen kell venni a trágyát és a fuvarát. Egy hold szőlőre kell harminczkét szekér trágya. A műtrágyából pedig kell nálam szőlőimre holdankint tizenegy métermázsa, a miből egy métermázsa szuperfoszfát, összekeverve a többivel; a fizetség ezután - én nálam - holdankint tizenhárom forint, a kiszállítás kerül egy fuvarba.

Számitsa utána bárki, hogy ezzel szemben minő értéket képvisel a harminczkét szekér istállótrágya fuvarral együtt?

De még nagyobb különbséget találtam azután a siker dolgában.

Nagyon jó az istállótrágya a buzaföldön, a hol mélyen alászántják, beboronálják, aratásig nem háborgatják; - szintén jó a veteményes kertenél, ahol leássák és aztán folyvást öntözik, locsolják egész nyáron át; de a szőlőben az istállótrágyát se alá nem szántják, se be nem ássák, hanem nyaratszaka négyszer fölkapálják, úgy hogy a száraz trágyát mindig a földszínen látjuk: az istállótrágyának csak a következő esztendőben veszi a szőlő hasznát.

A szénkénegezett szőlőnek pedig rögtön kell a segítség.

S ezt meghozza neki az általam jelzett műtrágya, mely hazai gyárainkban mindenütt kapható.

Ezt én így végeztetem.

Előbb minden szőlőt kitányéroznak, egész odáig, a hol a csupasz gyökerek láthatók; ezt azért is meg kell tenni, hogy a harmadgyökereket (nem harmat) levagdadjuk; akkor egy munkás egy olyanforma vasmerítővel, a minővel a szemet rakják a tüzre, köröskörül behinti a gyökereket, a másik munkás rá akarja a földet.

Ennek a trágyának a tápláló alkatrészeit még az őszi esők felolvasztják, leszállítják közvetlenül a szőlő gyökerére.

Csodahatást érünk el vele.

Az istállótrágyázást nem is lehet minden évben ismételni; míg én minden évben megadom a szőlőimnek a maguk műtrágya illetményeit.

És ugyanez a keveréke a műtrágyának a rózsakertészetnél is bámulatos eredményekre szolgál. Csenevész rózsák uj erőre kapnak: az én műtrágyázott rózsafáim ezernyi virággal kedveskednek, s a remontantok, tea-rózsák tavasztól ősziig folyvást újra hajtanak, újra nyílnak. Ha a szőlőt isteni növénynek neveztem, a rózsát istennőinek kell mondanom. Ez is megkívánja, hogy a gazdája ne legyen fősvény, gavallérmódra bánjon vele; hiszen nagy kamatot fizet a kölcsön után.

Megpróbáltam én az istállótrágyát úgy is fölhasználni, hogy rigolozott földbe kevertem. Ilyen módon ezzel is kitűnő sikert értem el.

Hanem egy baj lett belőle; az, hogy az istállótrágyával melegágyat készítettem a dematoforának. (Majd erről más helyen beszélek.)

Hiszen dematofora mindenütt van a mi hegyi talajunkban, de eredetben semmi kárt nem tesz; hanem mikor a földet megrigoloztuk, istállótrágyával megkevertük, ezzel jutalmat tüztünk ki ennek az eddig föl sem vett díb-dáb penészgombának, hogy olyan egyiptomi csapássá nőjje ki magát a szőlőinkben, mely vetekedik a filoxerával, s a hol az kiveszett, átvegye átokterhes szerepét.

Nekem az egész telkemen sehol sincs bajom a dematoforával; hanem azon az egy táblán, melyet istállótrágyával mélyen megforgattam, minden évben újra meg újra elő kell vennem mindenféle mesterségemet, hogy megvédjem ellene az amerikai ojtott szőlőimet és a gyönyörű francia barackfáimat.

És aztán mibe kerül mindez?

Ezt kérdezi tőlem minden szőlős gazda, a kinek a lelkére beszélek, hogy ne nézze el mohamedán fatalizmussal, hogyan rágja ki a lába alól a szőlőjét ez a fene féreg; hanem tegyen úgy a hogy én, és sokan mások: védje a meglevő szőlőjét szénkénegezéssel, műtrágyázással! De hát mibe kerül ez?

Hát nekem kerül a szénkénegezés és műtrágyázás a szőlőtermésemnek egy ötödrészebe; minden öt hektó új borból egy hektónak az ára rámegy a védekezésre. Magamnak marad négy. A ki sajnálja azt az egy ötödrészt ráfordítani, az elveszti mind az ötöt. Igen világos a számítás. Egyik tenyerünkben van a »kevés«, a másikban a »semmi«. Melyiket szorítsuk marokra?

A summa summarum pedig az, hogy énnekem tizenhárom év óta, hogy a filoxéra a szőlőim kétharmadát elpusztította, a pinczétet folyvást sikerül a régi állapotban föntartatnom s az én asztalomra csak olyan bor kerül, a miről bizonyos vagyok, hogy nincs benne szőlőcukor, se spiritusz, se idegen borkő, se kénsav, se tannin, se fukszin, se gliczerin; a mely nem ismer se gallizirozást, se petiotirozást, még vizahólyagot sem; az én boromban nincs más, mint a szőlőfürt nedve. S ez nagy uraság!

És majd, évről-évre, amint az új ültetésem egész termőkké lesznek, javulni fog a költség és tiszta haszon közötti kvóta és hiszem, hogy a védekezés hányada leszál egy nyolczadrészre.

Az amerikaiak.

Aki azonban új szőlőt akar telepíteni és sokalja a szénkénegezéssel, műtrágyázással való költsékezést és szöszmötölést: ettől mind fölszabadithatja magát, ha az oltalmazandó hazai fajok helyett amerikaiakat ültet. Azoknak aztán nem kell se szénkénegezés, se műtrágya.

Csak hogy az amerikai szőlőnövény nagyon válogatós a talajban.

Egész könyv van arról írva, hogy a szerint, amint a beültetendő talaj agyagos, márgás, meszes, magnéziás stb. az abba meghonosítandó vitis labruscának melyik diák, francia, angol nevű viselőjét kell beleplántálni: riparia sauvaget, rupestris, portalis, york-madeirát, viallát, jaquest vagy solonist? etcetera....

Aki nem restelli, megtanulhatja az egész földadványt könyv nélkül, biz az nem szentírás; hanem hogy aztán beválik-e a tudománya? az sem szentírás.

Legjobb, ha az ember egyenesen az állami szőlőiskolák igazgatóihoz fordul tanácsért, s megvizsgáltathatja vegytanilag a talaja földjét s ahhoz választatja ki a bele illő szőlőfajt.

Egyébiránt én is tudok tanácsot adni, positiv, kipróbált tapasztalaton alapult tanácsot az amerikai szőlő ültetésére nézve; csak azt akarom megtudni, hogy a véleményemet kérdező »ur«-e, vagy »gazda«?

Mert kétféle kertészek vannak a világon: kertész-urak és kertész-gazdák. Ami tanács jó az egyiknek, nem jó a másiknak.

Uri kertész az, aki nem tekint pénzre és haszonra, csupán a gyors sikerre és a gyönyörűségére. Ilyen kertész-ur vagyok én magam is a házam körül levő szőlőmben, ahol a magam gyönyörűségére kertészkedem, kísérletezek, próbálgatok.

Gazda-kertész pedig az, aki számít, aki hasznot akar látni, mely a költekezésének és munkájának anyagi jutalmát behozza, hát ilyen gazda vagyok én az újból megtelepített szőlőmben, annál fogva szolgálhatok mind a két féle tanácscsal.

Uraknak való tanács.

Hát aki nem néz a pénzre, a kinek közönyös a dolog, hogy 70 frttól 150 frtig fizesse-e az elültetendő szőlő rászák 1000-ét, az vegyen a közvetlen termő amerikaiak közül Othellot és Herbemontot. Ezeknél a beojtással sem kell vesződni: az idén elültetett két éves, gyökeres vessző jövő évben már termést ad s megvan belőle a gyönyörűség; vagy pedig vegyen már hazaira nemesített amerikai gyökerest.

Előbb szóljunk a közvetlen termőről. A Herbemont venyigéje még a hazai fajokénál is erősebb, piros színnel zománczozott, levelei nagyok, sötétzöldek, bársonyapintásuak, a rügyeinek a téli fagy meg nem árt, fürtjei nagyok és tömöttek bőven teremnek; csakhogy egy kissé későn érnek: várni kell a szürettel ősz utoljáig. A bora megiható.

Az Othello még kitünőbb faj; ennek is vastag és erős az indája, öles a hajtása, nagyok a levelei; a fürtjei is szépek, bogyói szilvaalakuak; a hazai szőlővel együtt érnek; izük hasonlít a kadarkáéhoz, menten bármi állati büztől, s egészen jó bort adnak.

Azonban az Othello magasra mívelést kíván (épen úgy mint a rajnai rizling, mely fejre nevelve sovány és ritka böngöket terem). Tehát az Othello-mívelésnél egészen más karózási rendszer kell, mint az általánosan megszokott; olyanforma, a milyennek Magyaráton mívelik az ottani rózsaszőlőt; ölnyi magas keményfa karókat verve mellé, a melyeken vagy karikára, vagy felkötve, az egész idei szőlővessző termésre van hagyva; azonkívül a tőhajtása is terem. Ezek is uri karók s nagyobb baj az, hogy nagy utánjárásra kaphatók. Hanem aztán megvan a kerttulajdonosnak az az öröme, hogy valóságos szőlőkolosszusok sorai közt sétálhat, a mik alulról kezdve embermagasságig meg vannak rakva fürtökkel. Nekem vannak olyan Othello-fajta szőlőtőkéim, melyek évről-évre 40-60 fürtöt érlelnek meg. Ezek már természetesen lugasra vannak feszítve, melyet nálam vas ívek tartanak fönn, hogy le ne szakadjon a fürtök terhe alatt.

Az uraknak való tanács folytatása.

Második methodus az új szőlőnek már megneemesített amerikai gyökeres vesszőkkel beültetése.

Az ilyennek az ára százával 15 forint; egy hold szőlőhez kell (négyyszögös métert számítva egy tőkére) 4000 darab; a mi összesen 600 forint.

Tehát hatszáz forint beruházott tőke, mely három évig kamatot nem hajt, ellenben munkáltatásban évenként 40-50 forintot követel, ez is 120 forint; a karózás legalább 120 forint, tehát egy hold szőlő belekerül, telek árát, rigolozást nem számítva, 840 forintba. No de megéri! Ha augusztus végén a nagyságos asszony sajátkezüleg vagdalhatja le kosárkájába a korán érő chasselast, oportót, az maga megér száz forintot, s mikor a farsangi vacsorákon a háziur megkóstoltatja vendégeivel a kiforrott idei termést, az elsőt, s a vendég urak szavukra mondják, hogy az a murçzi többet ér a franczia pezsgőnél, hát az meg épen uzsorás kamat.

Aztán utoljára is, a ki ur, nemcsak a pokolban is ur, hanem a szőlőben is ur! Hadd forogjon a pénz!

S ez a szőlőuraság tart addig, a míg az amerikai meg nem lepi - a dematofora.

Akkor aztán vagy a szőlő, vagy az urasága, de valamelyik likvidál.

A szőlősgazdáknak való tanács.

A megelőző két cikkből a körültekintő szőlősgazda megérthette, hogy a közvetlen termő és nemesített gyökeres amerikai nem olyan embernek való, a ki a pénzt a fogához szokta verni, mielőtt kiadná.

Hanem ültet a számítani tudó gazda amerikai sima vesszőt.

Lehet az amerikai sima venyigét már az elültetés előtt is megnemesíteni párosítással, a minek a módját minden gazda eltanulhatja a kormány által kiküldött vándor-vinczellérektől, bele oktathatja a cselédeit is, a kik ezt a munkát télen, a mikor kevés a külső munka, a szobában végezhetik. Ha maga és a háznépe végzi azt, akkor kerül egy hold beültetése 40 forintba, ha fizetett szőlőmunkásokra bizza, akkor 80 frtba, ha a párosításhoz (összeszorítónak) parafát vagy kaucsukot használ, 120 forintba. Ez sem olyan nagy summa. (De csak könyvből ne tanulja a szőlőoltást, mert azt látni kell élőszemmel, aztán régi példaszó, hogy »többet ér egy kérdés száz keresésnél«).

Más kérdés azután, hogy van-e sikere ennek a szobában párosított sima vesszőültetésnek?

Én ezt magam soha sem próbáltam, hanem szakértő szőlőkertészekről tudom, hogy az ilyen nemesített porhaj-venyigének 45-55 perczentje nem éled meg.

És én azt mondom vagyok, hogy elég a venyigének egyszerre csak egy feladatot adni, s nem várni tőle kétféle munkát: azt is, hogy gyökeret verjen, meg azt is, hogy a párosításnál összeforrjon.

A szőlőkertésznél első virtus a türelem.

Nem szabad a szőlőt zaklatni. Van annak magához való esze. Tudja, hogy mire vállalkozzék.

Azután még egy baj van a porhaj-vessző szárazon nemesítésénél: az, hogy az a *Riparia sauvages*, *rupestris* és a többi amerikai venyige, a mi leginkább vásárra kerül, rendesen sokkal vékonyabb, mint a hazai fajta nemes szőlővenyigénk: eképen a párosítás, az özköröm-metszés által nemesített vesszőnél az amerikai alany nem fedezi teljesen a nemes ojtógalyat. Annak az egyik oldalán hiány marad s ez megmarad még a tiz éves tőkénél is s azon a helyen a tőke megpuhvásodik, kivész.

Hát ezek mind lebeszélő, kétséget tápláló följegyzések.

Hanem hát mondom egy valóságos megnyugtató szót is a gazdakertésznek.

»Ültessen Solonist.«

Ennek az igazi neve »*Riparia Solonis*«. De mi csak a bölcs nevét használjuk, a mit ez a szőlő faj igazán megérdemel.

A *Solonis* nem válogat a talajban, nem bánja, akár meszes, akár vasas a földje, ő abban diszlik szépen (nálam rigolozatlan földben buján tenyészik), a dematofora penészgombáról tudomást sem vesz; sőt több évi észleléseim után még azt is elmondhatom, hogy a peronoszporát sem fogadja be - a filloxerát pedig egészen fumigálja.

Nem terem ez a becsületes szőlő semmiféle gyümölcsöt. Tíz év alatt nem láttam a vadján egyebet mint szőlővirágot, az lehullott, nagy csodára fedeztem fel itt-ott rajta valami bodzabogyóforma böngőt, de az semmi madárnak sem izlik.

Hanem aztán hajt olyan venyigéket, hogy gyönyörűség látni. Levele, hajtása mind grüspan színű; érett korában a venyigéje épen olyan kövér vastag mint a hazai fajoké, s egy tő hajt hét-nyolcz egyformán magas ép szálat.

Tehát ez az én tanácsom, a mit magam több éven át kipróbáltam:

»Ültessen a szőlős gazda egy hold földbe két ezer szál sima solonist, ne többet. Első esztendőben ne tegyen vele mást, mint a szokásos visszacsipését az új hajtásnak. A második esztendőben szintén ne legyen más gondja mint a kapáltatás, visszakurtítás. A harmadik esztendőben már minden solonis tőkéje fog öles nagyságu venyigéket hajtani. Már akkor ki kell azokat karózni. Mikor a vesszők túl nőttek a karón, akkor hozzá lehet kezdeni a zöld ojtáshoz. A zöld ojtás a legszebb kertész-munka; nem kell hozzá egyéb mint egy kis házi ész, értelem, a mivel minden magyar munkás bír, szerencsés kéz, jó éles kertésszék, meg egy gombolyag pamuk. Egy ember kétszáz zöld beajtást elvégezhet egy nap s csoda, ha két százalék meg nem fogamzik belőle. Nálam mind egy szálig megeredtek.

A gazdának nincsen egyéb dolga vele, mint egy hónap múlva, mikor már a szemes galy buján hajt, a hasítás szélei összeforrtak, a pamuk köteléket levágni az ójtványról, hogy a duzzadó ójtott hely hancsát be ne vágja s a nemes hajtást három szemre visszavágni; ha a karó nem elég hosszú, egy hajlós vesszőt az ójtáshoz kötni, vagy azt a szomszéd karóhoz átkötni, hogy a szél le ne törje.

Akkor aztán az eredeti solonis tőkét, két szál nemesített vesszejével eldönteti a gazda; a tőke a föld alatt marad, filokszerá-megvető gyökereivel az örökbe fogadott nemes ójtványt táplálni, mely a földből kiáll s tőkévé erősül, de maga gyökeret nem ereszt. S így lesz a szőlős gazdának egy hold négyezer nemesített tőkével dicsekedő szőlője, a mi nem került többbe 40 forintjánál. (Ha maga fáradt vele.)

De egyre kérem a szőlősgazdát: hogy ennél a műveletnél megint tartsa meg a türelmét s ne erőltesse a szőlő természetét. Valahogy el ne döntesse a zöldbe ojtott solonist ugyanabban az esztendőben, mert a solonis lében bővelkedő vesszeje, ha a tenyészet ideje alatt a földbe takartatik, fekete foltokat kap, megüszkösödik s az egész ültetvény tönkre megy. Ezt az egyet a más kárából megtanultam.

Tehát el kell halasztani a beajtott solonis eldöntését a másik évi márcziusra, áprilire. A ki így tesz, áldani fogja a teremtet, a ki minden bajra adott orvosságot.

Az új szőlőveszedelmek. Peronoszpora.

A filoxera ellen hát csak megoltalmaznánk többféle módon is, úgy a régi, mint az újon ültetett szőlőinket.

Most következnek aztán az új veszedelmek. A peronoszpora és a dematofora, a mik aztán a filoxerától mentes szőlőket is úgy tönkre tudják tenni, hogy azok a szőlősgazdának egy ital bort nem adnak többé a befektetett pénzéért s a keserves munkájáért. A levél elszárad, lehull, a venyige elsatnyul, a szőlőszem összeaszik egres korában.

A magyaróvári füzetben mind a két szőlőbetegség egész apróra meg van magyarázva, színes képekkel és rajzokkal érthetővé téve; ezt a füzetet minden szőlősgazda szerezze meg magának, mert erre olyan szüksége van, mint a kalendáriumra.

A peronoszpora (levélpenész) ellen biztos orvosságunk van, a rézgáliczczal való permetezés.

Ehhez kettő kell: az egyik egy permetezőgép, a másik - a gazda szeme.

Permetező gépet minden szőlősgazdának kell tartani.

Én legalább gazdasági gépet nem adok kölcsön senkinek.

Aki pipázni szeret, tartson tüzszerszámot.

S a permetező gépekből nem azt kell választani, ami legolcsóbb, hanem ami legjobb. Az olcsó gép mindig a lakatot járja reparatúrára. Itt is áll a közmondás, hogy »fösvény kétszer költ«. Én a Mauthner-féle önműködő permetezőt használom, mely nem is drága, s nem kell a munkásnak folyvást billegetni.

A másik lényeges szerszám aztán a »gazda szeme«.

Szőlővirágzás előtt a szőlősgazdának minden nap körül kell járni a szőlőjét s vizsgálni, hogy nem találja-e valahol valami jelenségét a levélpenésznek, ami jól fölismerhető. Akkor, ha csak egy helyen találta is azt föl, rögtön permeteztetni kell. A szőlő elvirágzása után pedig, akár mutatkozik peronoszpora, akár nem, be kell permeteztetni a »bordói leves«-el az egész szőlőtelepet istenesen. Én ehhez a mész helyett szódát használok keverékül a rézgáliczhoz, az is jó. Két százalék rézgálicz, ugyanannyi szóda egy hektoliter víz közé vegyítve. Amely szőlősgazda elkésik a permetezéssel, az aztán permetezhet háromszor is egy évben, hat perczentes olvadékkal, mégis kétes marad a sikere.

Én szőlőérés közeledtével soha rézgáliczczal nem közelítek a tőkémhez: nem akarom megmérgezni a fürtöket.

Ha pedig valami szőlősgazda azzal a lamentálással kerül eléem, hogy a peronoszpora tönkre tette a szüretjét, annak én azt mondom: »ugy kell neked! Már most igyál vizet!«

A peronoszpora ellen lehet védekezni, könnyen, egyszerűen, olcsón és sikeresen.

A Dematofora.

Nagyobb veszedelem ennél a dematofora (gyökérpenész).

Három helyen is említettem már jegyzeteim folytán ezt a szörnyeteget: hadd huzzam elő végre a rejtekéből.

A dematofora a penészfajta lopvanószők neméhez tartozik. Pusztá szemmel is feltalálható a szőlők és gyümölcsfák gyökerein.

Olyan mint a pókfonal, körülfonja a vékony gyökérszálat, aláfurja magát a gyökér héján, kiszívja a nedvét. Rigolozott földben úgy terjed tőkéről tőkére, hogy ha egy helyen kiütött, az egész szőlőtáblát behálózza. Rombolásának hatása hasonlít a filoxéráéhoz.

A saját tapasztalataimat adom elő.

Én egy tábla rigolozott földet beültettem a legdrágább nemesített amerikai gyökerez rászakkal. Azok már az elültetés évében fürtöket hoztak. - Rosz jel! - A mely szőlő, a mely gyümölcsfa az ültetés évében termést ad, az veszni készül. Csakugyan, a következő évben már az én ojtott amerikai szőlőim igen silány hajtásokat hoztak, nyápicz levelekkel, nem szőlőtő, hanem rekettyebokor volt az alakjuk: a levelek sárgák, sőt egészen fehérek voltak. A szőlőknek ez a betegsége úgy nevezetik, hogy »Chlorosis«. Termés semmi.

Ekkor (Molnár István állami igazgató tanácsára) beöntöztettem a sápkóros szőlőimet vasgálicz oldattal. (Ugyanezt megpróbáltam több szagos fajta lugas szőlőtőmnél is, mely chlorosist kapott). És megállapíthatom, hogy a következő évben a sápkóros szőlőim megköszönték a gyógyítást, szép vesszőket hajtottak, a leveleik színe nem volt többé fehér: szép zöld lett; de gyümölcsöt még most is gyéren hoznak, pedig már annak 5-ik éve. Azt mind elhuzza a gyökérpenész.

A magyaróvári füzet sem tud ez ellen más orvosságot ajánlani, mint hogy ki kell vágni tőből az egész tábla dematoforás szőlőt, máglyába rakni, megégetni s aztán három esztendeig nem ültetni arra a helyre semmiféle növényt; de még a gízgast is kiírtani róla, mert annak gyökerén is előlódik a dematofora, s az egész szőlőtáblát körülvenni mély árokkal, hogy a dematofora a szomszéd földekre át ne terjenghessen, sőt végül éhen meghaljon, táplálék hiányában.

Köszönöm szépen az ilyen meggyógyítást.

Azért ismételve mondom, hogy az amerikaiakból a Solonisnak, a hazaiakból a mézes szőlőnek, kadarkának, dinkának, sőt az oportónak ültetése az egyedüli védszer a gyökérpenész ellen, a melyek azt föl sem veszik, minden más szőlőfaj elpusztul miatta a rigolozott és trágyázott földben.

Ugyanezt tapasztaltam a gyümölcsfákról is.

A rigolozott földben buján tenyészik az alma, körte, kajszin-baraczk, különösen a spanyol-meggy, annak is átfonja a gyökereit a fonálpénész, de azok letépik azt magukról s tudomást sem vesznek róla. Hanem a nemes fajta őszi baraczkfának ez a nagy veszedelme. Mikor nyáron az őszi baraczkfák már annyira fejlődtek, hogy tele vannak dió-nagyságu gyümölcs-csel, akkor egy forró napon azt látom, hogy a leveleik elkezdenek szokatlanul csillámlani. Ha hozzájuk nyúl az ember, ragadnak, ha megkóstolja, édességet árulnak el. Ez a mézharmat.

Mi az a mézharmat? Hát a dematoforának a hirnöke. A gyökérpenész kiszívja a gyökérből a fehérnyét, mely a levél- és gyümölcsképzés föltétele, a hajszálcsovek magában szivják föl a cukoranyagot s az a levelek felső lapján izzad elő.

Erre az édességre aztán megjelennek az aphisok (levéltetű).

Ez is egyike azoknak a mesés lényeknek, amiknek eredetéről a természettudósok semmit sem tudnak. Ma csak egy párt láttunk belőle a levél hegyén s holnap egy legió van rajta. Az egész baraczkfát milliói lepik el az aphisoknak. Némelyiknek szárnya is van. - A petéiknek szára van.

S az ahistól meglepett őszi baraczkfának nemcsak a levele zsugorodik össze a siserahad megszállása miatt, hanem a szép diónyi baraczkok is valami fekete kormot kapnak a felszínükön s néhány nap múlva valamennyi a földön fekszik.

Hát ez ellen mit csinálunk?

Én itt ismét az én orákulumom, Molnár István igazgató utasítása szerint, hozatok magamnak az állami dohánygyárból néhány czilinder »thanaton«-t (haláladó, egyébiránt dohányfőzet), azt száz annyi vízben fölolvastom, s azzal aztán a baraczkfákat a peronospora-gép segítségével bepermeteztetem. Másnap a millió levéltetűből egy sincs a faleveleken, az mind meghalt. Ugyanezt a szolgálatot megteszi a sokkal könnyebben megszerezhető kvassziaforgács főzet, összekeverve (egy hektó vízre 2 százalék) fekete szappannal.

De ugyanegy idejüleg a bajnak a támasztó okát is igyekeztem eltávolítani, aképen, hogy a baraczkfák tövét nagy kerületben mélyen föltáratom, erős vasgálicz oldattal belocsoltatom, még pedig a földfuró alkalmazásával, hogy a gyökerekig behatoljon azonnal s aztán megvan az az elégtétele, hogy egy hét múlva a baraczkfáim uj sötétzöld hajtásokkal pompáznak, a

megmaradt gyümölcs leszórja magáról a kormot, egészséges lesz, piros lesz: megérik. Tehát lehet megküzdeni a poklokkal, csak ne legyen lusta az ember.

Az én tapasztalatom szerint a vasgálicz teljesen bír azzal az erővel, hogy a gyökérpenészt a szőlők és gyümölcsfák gyökerein meggyérítse, ha ki nem is irtja végkép.

Még valami az aphistról.

Előbbeni följegyzésemben egy merész állítást kockáztattam: azt, hogy a mézharmat teremti elő a levéltetűt, a mit eddig valamennyi természettudós megfordítva állított, hogy a levéltetű fecskendi ki magából a mézharmatot.

De ez határozott valótlan! A baracklevelek mézes zománcza ott van már a leveleken, mielőtt egyetlen levéltetű lehetne rajtuk fölfedezni; az aphid nem csinálja a mézharmatot. Ugyan miből csinálná? A levegőből? Hogy az aphid kifecskendi magából a falevél mézét, mikor már nem fér a bendőjébe, az igaz; de a mézet a falevélből szíja.

Erre legjobb bizonyíték az, hogy ha két őszi barackfa van egymás mellett, a melyek közül az egyik egészséges gyökerű, tehát a levelei nem mézharmatosak, a másik pedig már annyira tele van levéltetűvel, hogy nem férnek egymástul s csoportostul vándorolnak a fa derekán lefelé más fát keresni: egyetlen azokból át nem költözik a szomszéd, ágaival összeérő, őszi barackfára, a melyen nincs mézharmat. Ha az aphid maga tudná csinálni a mézharmatot, a szomszéd fát is ellepné; de azt elkerüli, hogy ezt minden évben van alkalmam észlelhetni.

Az egész aphidnak a támadása ép olyan kifürkészhetetlen talány, mint a szaporodása. Csupa nőstény, mely folyvást eleven nőstényeket szül s a ma született porontyban már benne van a nyolcz nap múlva születendő unoka: s ugyanazon nyáron át a dédunokátul kezdve az ősanjáig folyvást szüli mindegyik a leányait hét ivadékon át: csak ősszel támadnak elő a szárnyas hímek (hát azok honnan támadtak?), akkor aztán párosodnak, s azontul petéket tojnak.

Én a levéltetűket minden évben elpusztítom a thanaton-permetezéssel s azok többé abban az évben nem mutatják magukat; a következő évben, mikor egy forró nap után megjelenik a barackfáimon a mézharmat, három nap múlva tele vannak a falevelek levéltetűvel. Honnan támadtak? A tavalyi aphid-anyák csak nem rakhatták le a petéiket az idejű hajtásokra!

Olyan titka ez a természetnek, a mit még eddig senki sem tudott megmagyarázni.

Érdemes lenne ez általam fölállított véleményt tudományos vizsgálat tárgyává tenni: hogy tudniillik a dematofora működése idézi elő a barackfákon a mézharmatot.

Hiszen az üröm és a bodzafa levelein élő levéltetű nem tud mézet izzadni, az beéri a növény keserűségével.

A cseresnyefának van fekete aphida, az almafának barna, a szilvafának szürke, de az egyik se megy soha át az őszi barackfára, a rézrozsdaszinű levéltetűnek mézharmat csinálást segíteni s a rózsafa piros levéltetűje soha se téved át a kecskerágó gyöngyházcsillámu levéltetűi közé. Minden növénynek a gyökere szenved, a mikor a saját levéltetűje meglepi. Ez az én állításom.

Az Istenbogárkája.

Kis gyerek korunkban, mikor a kertben játszadoztunk, bizonyosan mindnyájan hallottuk az anyánktól, a dajkánktól, a játszópajtásunktól, hogy az Istenbogárkáját elfogni nem szabad, megölni pedig vétek.

Ez a népbabona igaz és komoly.

Az a kedves, szelid, kicsiny, gömbölyű bogárka, karmazsin piros hátával, melyen négy fekete petty látható, a kertésznek a legjobb barátja. - Ha elfogjuk, a tenyerünkben tesszük, meg nem csip, végig sétál az ujjunk hegyéig, onnan tova repül. Ábrándos leányok azt hiszik, hogy a merre a »Katalinka bogárka« elrepül a kezükből, arról a tájról fog hozzájuk érkezni a vőlegény.

No hát ez a szelid, jámbor teremtes a leghatalmasabb pusztítója a mi legczudarabb ellenségünknek, a levéltetűnek.

Nyáron át elnézem órahosszat az üdvös működését. Egyetlen Istenbogárkája egy óra alatt elemészt tizenkét levéltetűt: egy nap alatt százat.

Ha a mi tudós kertészeink kitalálnák a módját, hogyan lehet az Istenbogárkáját mesterséges uton szaporítani (mint például a cochenillát), akkor ez egymaga elég volna, hogy kertjeinket a mindent elpusztító aphid-férgektől megszabadítsa.

Hanem hát erre nekem, tudom, hogy minden ember azt fogja mondani, hogy »oh te poéta!«

Egyébiránt ugyanezt a jó szolgálatot teszik a kertésznek a hangyák is, melyek a levéltetűtől meglepett fákat egyre járják s ölik és hordják az aphidokat róla. A háládatos gazda aztán azt cselekszi, hogy szétdulja, leforrázza a hangyabolyokat, elpusztítja a hangyákat; azt hiszi, hogy azok sanyargatják az ő fáját.

A paizstetük.

Ha már benne vagyunk az érdekes férgeschíriájában, hát végezzünk egy füst alatt a paizstetűvel is.

Alkalmat szolgáltat nekem erre e tisztelendő falusi lelkész urnak a Kert szerkesztőségéhez intézett levele, melyben engem interpellál meg, hogy mondjam meg neki, mi az oka annak, hogy a rózsafái elcsenevésznek? és hogy segít-e azokon a vasgálicczal való beöntözés?

Erre a kérdésre határozott feleletet adhatok, a mit szintén saját tapasztalatom után szereztem.

A rózsafák elcsenevészésének főoka a paizstetű, Coccus (ugyanaz az őszi barackfáknak is egyik plágája, valamint az üvegházi növényeknek a veszedelme).

Ezek annál kárhozatosabbak, mert észre sem lehet a jelenlétüket venni a növényen. Épen olyan színűek, mint a meglepett fának a dereka, alakjuk olyan mint egy teknő, vagy paizs, egymás hosszában belepik a fa derekát végtől végig és meg nem mozdulnak arról a helyről, a hová egyszer odatapadtak. Mind nőtények. A hímek csak ősszel jönnek elő és szárnyasok. De az anyák szárnyatlanok. Egész nyáron át folyton szíják a fakéregnek a nedvét s duzzad bele a hátuk. A kertész azt hiszi, hogy valami rozsdá vagy gubics nő a fáján. Az egy eleven állat. Az alatt, a míg dudorodik, a tojásait rakja le maga alá. Ezer, kétezer tojást. S azokat mind egymáshoz köti vékony selyemszállal; úgy hogy ha az ember egy ilyen coccust lefejt a fa kérgéről, két lábnnyira elnyújthatja azt a selyemfonalat, melyen sorban függnek az állat petéi; de levenni csak késsel lehet, úgy oda van tapadva a fa kérgéhez. Ősszel aztán meg-

döglik az anyabogár, de azért ott marad a fához tapadva s holt maradványával védi az ivadékat a jövő tavaszig. - Példaképe az anyai szeretetnek.

Néha az egész rózsafa, barackfa úgy néz ki miattuk, mintha koszos volna. Az mind élő állat rajta, a coccus. A tojásait azonban csak görccsöléssel lehet fölismerni, olyan parányiak. Tavasszal kikelnek a porontyok s akkor futnak szerte szélylyel, míg jó tanyára akadnak a fák új hajtásain ott azután megtelepednek, oda tapadnak s többé meg nem mozdulnak ősziig.

A kertész el nem tudja gondolni, miért görbülnek az ő barackfájának hajtásai visszafelé? Mintha a köszvény huzná össze. Ez a coccus! De pusztán szemmel meg nem lehet őket látni ifjú korukban. Csak a hangyák szeme látja meg őket. Mikor a kertész látja, hogy a barack- és rózsafa ágain szaladgálnak a hangyák, akkor már jöhet a nagyító üveggel, keresni a coccust. Mert ha egy hónap múlva pusztán szemmel meglátja azokat a lencse-borsó nagyságu bibircseket a fán, akkor az már elkövette a kárt, hosszú szipolyával kiszíva a háncs nedvét s hátul folyvást eresztve ki magából, úgy hogy az lecsepeg s nedvessé teszi a földet a fa alatt.

Még nagyobb csapás ez a paizstetű a melegházak narancs- és citromfáin. (Coccus hesperidum.)

Sőt a szőlővenyigének is van paizstetűje, mely gyapjas külsejével árulja el magát; ennek a fiai is pókhálóval vannak egymáshoz kötve. (Coccus vitis.)

Tehát a mint meglátjuk ezeket a kórjelenségeket a barack- és rózsafákon, rögtön siessünk azokról a bibircsók alaku paizsokat késsel lekaparni; azok vagy élő paizstetűk vagy takarói ezernyi új ivadéknak. S minthogy ezt az új ivadékat pusztán szemmel meglátni nem lehet, én ezt a védekezést találtam ki ellene: a paizstetűvel meglepett fának a derekát szpiritusba mártott durva flaneldarabbal végig dörzsöltem: a szpiritus minden rovarát megöl s behatol még a coccus paizsa alá is.

A coccusnak léteznek haszonhajtó fajtái is, de azok nem a mi éghajlatunk alatt tenyésznek, mint az *ilex coccusa*, mely a festékkadó kermeszt tengeti a délvidéki tölgyön; aztán meg a *cochenilla* (Coccus cacti), mely a legszebb bíborfestő anyagot szolgáltatja. Ezeket ottan mesterségesen tenyésztik.

De mi a magunkét pusztítsuk.

A darazsak és a dongók.

No hát! Isten segítségével szerencsésen eljutottunk odáig, hogy a szőlőnk diszlik, megszabadult a levélpénésztől, a fürtök duzzadnak, pirkadnak, barnulnak, zsendülnek; közeledik az érés ideje. Most aztán a boldog szőlősgazdának nem kell egyebet tenni, mint a két kezét a zsebébe dugni s várni a szüret közeledtét....

...Dehogyan nem kell, dehogyan nem kell!

Most jön még csak az igazi ellenség. A darazsak és dongók czudar népe.

A mint a szőlő érni kezd, ott van nyomban a kis darázs, meg a nagy darázs tolvajbandája, kísérvé a fekete és zöld zománczos dongók seregétől. Ezek ellepik az érni kezdő szőlőfürtöket s úgy ledibézojják, hogy a szőlőfürtnek nem marad ott csak a csutkája meg a héja.

Én ez ellen megpróbáltam először azt a védelmet, hogy minden egyes fürtöt beburkoltattam finom tüll szövettel. Hát ettől a darazsak nem férhettek hozzá. Hanem ez a védrendszer roppant pénzbe kerül: először a tüll végszámba, meg a napszám; de mind ennél nagyobb baj

volt az, hogy, ha időközben egy nagy eső támadt, a túlltokba kötözött szőlő mind megpenészedett. Ez a módszer nem ér semmit.

Akkor aztán más módszert találtam ki. A darázsfogó tempót.

A nagy üvegraktárakban találni, úgy nevezett »légyfogó« harangokat, amik igen egyszerű stratagémával összefogdossák a legyeket. Az ember egy darab, mézzel bekent papirost tol az üvegharang alá, arra a pákosz állatok rárepülnek többet ki nem találhatnak belőle, a harang faláról belepotyognak a szappanvizes vályuba, ott elveszik gonosztetteik jutalmát, belefulladnak.

Én ilyen üvegharangokat számszerint ötvenet (áruk együtt 12 frt 50 kr.), rakatok el a szőlőim alá, mikor érni kezdenek. Minden üvegharang elfog naponként 20-40 darazsat és dongót, ez átlag számítva naponként 1500 ellenség.

Én ezzel a stratagémával egy szüreti évadban huszezer darazsat és dongót öltem rakásra.

Elbujhat mellettem Sámson! a ki csak tizezer filiszteust tudott agyonverni egy számarállkapoccsal.

Az én számarállkapocsom az én szőlőimet évről évre teljesen megóvjá a darazsak pusztításától.

A becsületézés a bogaraknál.

És a mi nevezetes ez eljárásnál, az, hogy a huszezer tolvaj darázs és dongó között, a ki ily módon kivégeztetik, nincs egy oda tévedt méhe. A méhecskének van becsületézése: ő nem jár lopni; tisztességesen szedi a mézet a virágok kelyhéből s bár szomszédaimban két méhes létezik, méhek soha sem jönnek a darázsfogóba.

Hát a madarak.

A rovarokkal is elbántunk volna hát! Most jönnek aztán a madarak!

Az a sok veréb, seregély, sárga rigó, a mi szüret táján a szőlőt ellepi!

Ezek a szakértő urak, a kik tudják, hogy mi az igazi jó. Hamarább leszüretelnek mint a gazda.

Hát ezek ellen a következő hadicseleket használom.

Először is, a mint a szőlő érni kezd, egyik karótól a másikhoz kötve vékony spárgát húzok végig: arra a kifeszített fonálra hosszúra hasogatott ujságlapok foszlányait kötözöm fel. Ezekről a libegő hirlaphasáboktól úgy félnek a madarak mint az interpellációtól.

De még ezenfelől a kerítésben levő fákra kolompokat kötöztetek fel, a minőket az ökrök nyakára kötnek, a kolompról zsineg lóg alá; minden azon járó ránt rajtuk egyet, de a szél is megrántja s azoknak a kondulásától a rigó, veréb, seregély úgy elriad, hogy a szomszéd határig le nem száll.

Ennyi furfangba kerül - kedves atyámfia - az Isten áldásának a leszüretelése a szőlőskertben.

A gyümölcsfákról.

Magyarországon a gyümölcskertészen éppen olyan fontos gazdasági föladat, mint a szőlő-kertészet.

Az egy Kecskemét város, vállalkozó szállítói révén, több értékű gyümölcsöt szállít ki külföldre (Bécsen túl Berlinbe, Szentpétervárra, Londonba) mint amennyire megy az összes borkivitelünk.

A magyar gyümölcsök izre és zamatra nézve felülmulják a hasonló fajta olasz gyümölcsöket, még a déltiroliakat is.

Azonban a francia finom gyümölcsfajok nyersen is, aszalva is, éppen olyan magasan állnak a magyar gyümölcsök felett.

Mi tehát milliók értékéig eladjuk a magyarországi gyümölcsöket Németországnak, Lengyelországnak, Oroszországnak, Angliának, de viszont megvesszük a francia gyümölcsöket roppant nagy árakon. (Például: négy kiló magyar aszalt szilvának az ára megfelel »egy« kiló francia aszalt szilva árának.) Azután pedig egy darab francia Kalvill alma a boltokban 50 krajczár, a magyar alma pedig 5 krajczár. - Mindegyiknek akad vevője.

Érdemes lenne erről elmélkedni. Nem lehetne-e nekünk utolérni a francia kertészetet? A mire különben előre is adhatok választ. A Légrády testvérek nádorkertjéből kerülnek elő olyan Kalvill almák, melyeknek darabját Berlinben egy márkával fizetik.

Az én sziklakertem.

Mikor az én svábhegyi telkemet megvásároltam Schweitzer hegedűgyárostól, házastul 2200 forintért, akkor azon nem volt egyetlen gyümölcsfa sem. Tavaly kínáltak már ezért a kertemért épületestül harminczezer forintot. De hát nem adom el. Ez az én életemnek a föltétele. Egy millióért sem tudnék magamnak jó egészséget és jó kedélyt vásárolni, a mit a kertem megad nekem.

Pedig nem esik a telkem semmi viczinális vasutnak az útjába.

Mint egy sziget közepén, úgy lakom egy sziklatömb tetején, a kocsí-út öt méternyi mélyen járja körül félkörben a kertemet.

Én is alkalmazhatom magamra a monakói fejedelemnek a jelmondatát:

»Abito sul un scoglio;
Non aro, non ricoglio;
Ma poi vivere voglio...«
(»Lakásom sziklán kuporog:
Nem szántok és nem takarok;
De azért élni akarok...«)

Ez a sziklahegy volt az anyja egy kőbányának, melyből a közelemben fekvő »hét ház« épült.

Egy mély gödör, sok agyagdomb, törmelék halom, szakadékos hegyoldalok; benőve mind földi bodzával, galagonya, borbolya és kökénybozóttal. Napokig eltartott, a mig baltával, fűrészszel utat birtam magamnak törni a bozóton keresztül hogy meglássam, mi az, a mit fölvásároltam. Tüskésborz, kigyó, sőt róka is lakott benne elég. Nem félt tőlem az utóbbi; tudta jól, hogy 1853-ban puskát nem szabad tartani a magyarnak.

Hol kezdjem én most a munkát ebben az amerikai őszbozótban?

Hát csakhamar jött valaki, a ki meghozta a kérdésemre az illetékes választ. - Ez volt az északi szél.

Hogy fogtuk meg a szelet?

Embernek nincs arról fogalma, hogy mi volt az a svábhegyi szél. - Elfújta az a lámpást a szobában a bezárt ablakon keresztül s ha jó kedve szottyant, három napig ki nem lehetett miatta lépni a szobából: juliusban lefagyasztotta a fölfutó paszulyt.

Most már csak »volt!« Gondolom, hogy ő még mindig fuj; de én már nem veszek róla tudomást.

A legelső dolgom az volt, hogy észak és nyugot felől a házam előtti fonsíkot beültettem lombfákkal.

Ezek védik most meg a gyümölcsösömet a pusztító szelektől. A déli széltől nem kell védelem, az nem rongálja a gyümölcsöt, keleti szél ritkán támad.

A védő parkot a következő fákból állítottam össze: hársfa (háromféle: fekete, veres és ezüst-levelű), azután kétféle juhar, szilfa, barkóczafa, vadgesztenye, végre diófa. Az akácza gyorsan nő, de a szelet nem fogja föl: legkésőbbben levelesedik meg s leghamarabb lehullatja a lombját. A tölgy is jó, de szörnyű lassan fejlődik. Legháládatosabb a hárs. Aztán az a háromféle hárs, tiz napi időközökben virágozván (legelőbb a fekete, legutóbb a fehér levelű), egy hónapon át az egész háztájam fürdik a fölséges ámbraillatban.

(Van még egy mindezeknél kitünőbb hársfaj is: az orosz hársfa; ennek a levele olyan, mint a bőr; látható egy egész sétány belőle a városligeti kiállítási parkban. Gyönyörű egy fa! Kapható a berlini akklimatáló kertészeti intézetben. Csak egy baj van vele. Az, hogy darabja 17 (olvasd tizenhét) forint!

Hogy fogtuk meg a földet?

Ezzel egy idejű volt az a munka, hogy a telkemet ellepő vad bozótot kiirtsam s ennek a tömegével, aztán meg a halomra hordott kőpor, agyag, homok sokaságával azt a két-három öles mélységű kőbányát betemessem, mely telkem egy részét képezte. (Ez volt aztán a rigolozás!) A csunya hegyszakadékot pedig három lonkára rendeztem s eként egy ezer négyszögölnyi területű völgyet alkottam, mely most a legszebb gyümölcsösömet képezi.

- Rengeteg pénzbe kerülhetett ám ez! hallom mindenfelől a megjegyzést.

Én minden kiadásomat (és bevételemet) fel szoktam jegyezni, s ha kíváncsi lenni fog, akármikor letehetem a tisztelt ház asztalára; azokból igazolhatom, hogy ez a mesébe illő munka nekem nem került többbe százhusz forintnál.

Igaz, hogy akkor (1853-4.) a napszám 36 krajczár volt; de az is igaz, hogy magam is megfogtam a csákány nyelét és segitettem lonkát vágni, galagonyát irtani a napszámosoknak - és a mellett irtam a »Kárpáti Zoltán« regényemet. Kaptam is egyszer Török Jánostól, akinek a Pesti Naplójában jelent meg a regényem tárczánkint, egy hatalmas dorgatoriumot: »Hallja az úr! vagy regényt írjunk, vagy paszulyt öntözzünk!«

Ugyanis egy napon elmaradt a regénytárcza a Pesti Naplóból.

Az is pedig nem azért maradt el, mintha hanyag lettem volna, hanem azért, hogy egy tövis a jobb kezem hüvelykének a körme alá furódott, a kezem meggyült, nem tudtam vele a tollat fogni.

Én aztán, hogy szét ne tépjen a kegyetlen oroszán (Felis Leo Redactor), a következő regény tárczát a balkezemmel irtam meg.

Igy fogtuk meg a földet az én svábhegyi kertemben.

Már most, ha én regényt írnék ez alatt a rovat alatt, akkor ezek a fejezetek következnének sorrendben: »Hogyan fogtuk meg a vizet?« - »Hogyan fogtuk meg a napot?«

De miután nem a szórakozást kereső olvasók mulattatására teszem közzé ezeket a jegyzeteimet, hanem a kertészettel foglalkozni kívánó utódok figyelmeztetésére, hogy az én elkövetett hibáimon s azoknak következményein, az általam szenvedett károkon és csalódásokon, de nemkülönben a szerencsés ötleteimen s azoknak a sikerein is okuljanak: tehát megtartom az idő szerinti sorrendet s halasztom a maga idejére a nap és víz megfogásáról szóló jegyzeteimet.

Tehát a legelső hiba az volt, hogy rögtön az első tavaszon kiültettem a bozótból kiszabadult délkeleti oldalát a kertemnek gyümölcsfa-csemetékkal. A legjobb franczia és belga fajokat válogattam Encz Ferencz tudós igazgatónk faiskolájából.

Nem vizsgáloztam a talaj-minőségek különbözőzetei iránt: nem kérdeztem, hogy a rákosi homokban növekedett csemete hogy fogja magát otthon találni az én svábhegyi agyagomban, a melynek alja néhol szikla? S az lett a vége az elhibázott kísérletemnek, hogy az egész kétezer négyszögölnyi területemen a jobb táplálékon felnőtt gyümölcsfák mind nagyhamar üszögöt (Brand) kaptak. S a mint a gyökereik elérték a sziklát, rendesen kivesztek.

Az Encz-féle első csemetékből csak két fám maradt meg mind ez időre, két augusztus-szeptemberi izambert körte, a minek a neve sehol sincs följegyezve. Hanem ezek aztán megbecsülendő fák, negyven év óta minden évben dusan teremnek és kitűnő gyümölcsöt adnak, a miket később ojtottam róluk, azok is hasonló tulajdonsággal dicsekednek. Méltó volna a szaporításuk és hogy »Encz« nevét viseljék a jövőben.

Hasonlóul jártam mindazokkal a csemetékkal, melyeket kertültetésem első évtizedében ajándékba kaptam rokonaimtól, barátaimtól és a miket a nőm hozott haza számomra vidéki vendégszerepléseiből, Miskolcra, Kolozsvárról, Szabadkáról. Kevés kivétellel nem örökölték meg az én sovány földemben.

Most már alaposan meg van javítva a kertem talaja, s ami csemetéket az utolsó évtizedben a kiveszettek helyébe ültettem, Kecskemétről, Czegléről, a Nádorkertből való ojtványok mintaszerű fákká nőttek fel valamennyien.

Tehát az első tanulság másokra nézve az, hogy kezdő kertész a kövér földben nevelt csemetékből ne ültessen sovány talajba, hanem előbb javítsa meg a talaját. Hogy mi módon: azt majd később elmondom.

A mit én tettem talajjavítás dolgában kicsiben, az én három holdas telkemen, ugyanazt a módszert találtam föl nagyban, Szatmár megyében, a messze körben ismert gyümölcs-kertésznél, Domahidy Andrásnál, ki egy kétszáz holdas sovány agyagtalajt alakított át bámulni való paradicsommá. (Majd leirom ezt a kertet a maga helyén.)

Tehát rossz talajba ne ültess jó talajból vett fát!

Hanem tedd azt, a mit én ugyanazon kezdő évben tettem, szerencsésen eltalálva a helyes módszert.

Ez pedig az volt, hogy a télen át elfogyasztott almának, körtének a magjait elraktam skatulyába, tavasszal elültettem őket, kikeltek mind. Két év múlva a magoncokat kiültettem fa-iskolába, beoltottam nemes gyümölcsbe, s aztán mikor derék csemetékké nőttek föl, akkor kiültettem őket az állandó helyeikre.

Ezek már nem válogattak a talajban, hozzá voltak szokva.

Ez a talajmegszokás pedig nem valami kertészbabona, hanem könnyen megmagyarázható való. A homoktalajban, a mély televényföldben a gyümölcs-csemete vastag, de kevesebb gyökeret hajt, úgy mondják karógyökeret vagy szivgyökeret, annak javarészét az átültetésnél el kell vágnunk; az agyagos talajban kikelt magonc s később kiültetett vadonc pedig sűrű és szétkapaszkodó gyökereket ereszt s ezt a tulajdonságát tovább is megtartja. Ez teszi érthetővé a talajmegszokást.

Hogy ez sokáig tart! Hát hiszen sokáig akarunk élni! S a kertészetnél nemcsak az az élvezet, mikor a gyümölcsöt leszedjük a fáról. A kinek nem gyönyörűség az első ojtványnak a rügy-fakadása, akinek nem repes a szive az első virágbimbó kipattanásánál a gyümölcscsemetén, az menjen piacra, vegye meg a kész almát, s ne vesztegesse az idejét kertészkedésre.

Nálam egyetlen egy almafáról, melyet így magról keltettem magam és sajátkezűleg beoltottam (Kanadai renett) mult ősszel hétszázötven (750) ép almát szedtek le; ez volt a leggazdagabb termése huszonöt év óta. 300-at, 500-at már sokszor termett.

Hát van ebből haszon is, nem csak gyönyörűség.

A gyümölcskertész a jövőendő számára dolgozik.

És ezek az én magról nevelt csemetéim tizedik évükben már mind elhagyták - növésben és termésben - a vásárolt idegen fáimat és most már, harmincz éves korukban (a kiültetéstől számítva), valóságos óriások, a mik ontják a gyümölcsöt és soha pihenő esztendő nem tartanak.

Tehát a második tanácsom az, hogy a ki ép, egészséges fákkal akarja benépesíteni a kertjét, az nevelje maga az alanyokat magról.

Hát a ki rögtöni sikert akar elérni?

Azoknak a számára is vannak tapasztalati följegyzéseim, a kiknek vagy nincs elég mély talaju telkük, vagy nincs elég türelmük, messze jövőndők jutalmaira várni és mégis akarnak a kertészet örömeiben részesülni.

Akinek a talaja két-három lábnyi mély, azon alul kő, vagy kavics, az ültessen a kertjébe birs alanyra nemesített körtét és szentiványi alma alanyra nemesített almát és azokat nevelje törpére, az alsó ágaikat meghagyva s visszametszéssel igazgatva. Ilyen törpe csemetéket bőven lehet kapni minden állami (különösen a budai) gyümölcsfaiskolákban, Unghváry czeglédi fanöveldejében, az alcsuthi főhercegi kertészetben, Légrády nádorkertjében, Petz Árminnál és minden uradalmi faiskolában.

Az ilyen törpe gyümölcsfa aztán már az elültetés utáni évben hoz gyümölcsöt s azontul minden évben terem, amennyi csak az ágain elfér. Nálam az ilyen viszonyok között ültetett gyümölcsfáknak minden ága mellé karókat kell verni s azokat hozzájuk kötni, hogy a nehéz Totleben és Arenberg körték sulya le ne törje. Ezeket a csemetéket a Szilassy György

methodusa szerint kell ültetni, hogy gyökereik az egész talajt kiélhessék. A fa gyökere csak lefelé terjed, a felső réteg nem használ neki semmit, ha mélyen ültetik.

Körtén, almán kívül lehet csekély talajba ültetni magról nemes duránczi barackot (meg ne trágázzuk!) és legkivált fügefát (ahol elég meleg van).

Az egész rossz, csupa kőhalmazbul álló domboldalba pedig (olyannal is dicsekedhetem) ültessünk galagonyába ojtott óriás naspolyát. Ez ott diszlik legjobban; jól terem s van piaca a gyümölcsének.

Hasznavehetetlen föld nincsen a kertészre nézve. (Csak szikes ne legyen.)

Miféle gyümölcsfákat szerezzünk a kertünk számára?

Ez ám a legnehezebb kérdés.

Mert szép gyümölcsfát nevelni, meg szép (és sok) gyümölcsöt szedni a fáról, két különböző dolog.

Ha valahol, úgy a kertészetben áll az a jelszó, hogy: »nézd meg az anyját, vedd el a leányát«.

Érdemes a fáradságra, ellátogatni a kész gyümölcsös-kertekbe s ott a termés szemmel látott eredménye után kiszemelni akár az ojtóágát, akár a megrendelni való kész csemetét.

Nálam például ugyanazon talajban lehet látni egymás mellett egyformán szép növésű, régi alma és körtéfákat, a mik közül az egyik minden évben oly bőven terem, hogy az ágai, mint a szomorú füzé, hajlanak alá, a másik pedig vagy épen semmit sem terem, vagy csak muto-gatónak valót.

Soha olyan gyümölcsfáról ojtóágat ne mess, a melynek a gyümölcsét nem láttad a fáján.

Azt hiszem, hogy teszek némi szolgálatot a kezdő gyümölcskertészeknek, ha lajstromát adom azoknak a gyümölcsfáknak, a melyek nálam bőséges termést adnak.

Tehát először is az almák között a legelső helyen áll a Kanadai renett. (Régi nevén »dáma-alma«, »Reinette des dames«.) Bőtermő, almája igen jóízű; az új év kezdetétől tavaszig eltart az érése, nem ránczosodik, nem taplósodik, alakja szép és nagy.

Hasonló derék alma a kecskeméti pogácsa alma; híres kiviteli árucikk. Szintolyan jó és tartós a Török Bálint alma.

Ezekkel egyenlő a szabadkai szercsika; ez is folyvást termő, színre, formára szép, izre, szagra kitűnő gyümölcs. - A sóvári és sikulai alma is ajánlatos.

De már a szlavoniai szercsikával nem vagyok szerencsés, épen úgy nem barátságosak irántam az erdélyi fajok: a ponyik, a bathul és páris almák, melyek otthon bőven teremnek. A kalvillek szép gyümölcsöt adnak, de keveset. A kormos alma jó, a ki szereti. Aranyos csikos parmének, renettek szintén jól teremnek. A borsdorfi maschánszkival határozott kudarcot vallottam. Még csak kóstolót sem kaptam róluk soha.

Van egy almafám, melynek eredetijét Encztől kaptam (de az már ojtvány a saját vetésű magonczomon), a minek Encz katalógusában ez a neve: »moszkvai Nalivia«. (Most már semmi újabb katalógusban sem találom a nevét.) Ez minden évben terem jól. Okos egy almafa! Megvárja minden tavasszal, a míg a többi almafák mind elvirágoztak, a míg elvonultak a fagyos szentek, akkor kezd el virágozni; nagy rózsapiros virágai vannak, úgy hogy diszfának is beválna. És azután, mikor gyümölcsössel megrakottan ott áll, piros nagy almái csak úgy mosolyognak; csupa gyönyörűség ránézni. S ezek az almák ujig elállnak.

És én még sem ojtottam erről a pompás almafáról soha. A gyümölcsének az ize nem tetszik: savanyúnak találom. Hanem asztaldisznek, uri vendégségek alkalmával, nagyon ajánlatos.

A körtékben is nagy választékkal birunk.

Először is a hazai fajok közül ajánlható a császárkörte (pergamen, vajkörte), az izembart (isambert), francziából idigenált név, de nagyon régi, úgy hogy magyarnak sorozhatjuk; az espereskörte, mézörte. (Ezek mind nyári gyümölcsök; a régi magyar kertészek nem neveltek más téli körtét, mint a »totya körtét«, a mi csak akkor ehető, a mikor már megfeketült a héja.) - És végül a magyar Kálmánkörte, a mi a legnemesebb fajok között említhető, ott a hol szeret, például a Balaton vidékén. De énnálam nem szeret. Későn kezd el teremni s nem olyan szép gyümölcsöt mint Füreden, a honnan az ojtóágakat hoztam.

Annál szerencsésebb vagyok a francia kertészet által produkált körtefajokkal.

Ezek között első helyen áll a »Kronprinz Ferdinand«. A hogy a neve mutatja, még a harminczas években keletkezett. Fájának növése óriási; minden évben terem és igen sokat. Gyümölcsének ize minden tulajdonságot egyesít, a mi egy körtében kiváló. Érik deczembertől márcziusig s az érett körte is hetekig eltartható.

Ezzel vetekednek a Hardenpontok (H. Colmar és H. delice).

Ezt a két körtefajt (Ferdinand és Hardenpont) az elnevezésnél a kertészek sokszor össze-
tévesztik; Erdélyben megcserélve ismerik. Így találom a czeplédek gyümölcstenyésztő
katalogusában is Unghvárynál a »Kronprinz Ferdinand«-ot a »Colmar Hardenpont« elnevezés
alatt, mint ezt az országos hirű tulajdonos saját leveléből tudom.

Ezekon kívül ajánlható francia körtefajok az Arenberg, Calebasse - Thügart, Totleben,
General Dumont, Soldat Laboreur, Lansac Quintinier, Liegl vajoncza, a melyek az én
hegyoldali talajomban vigan tenyésznek és gyümölcsöznek, soha el nem fagynak.

Nem szeretik azonban nálam sem a klimát, sem a talajt a »duchesse d'Angoulême«, a
»Clairgeau«, a »Sándor czár«, a »Bergamotte Schweiczerhoze« (Háromszinű csikos), és a
»pisztráng körte«.

Van még egy fajta körtém, a mit helyben talált körte-vadonczra ojtottam; ez is minden évben
terem, igen nagy körtéket és sokat, melyek tél derekán érnek; a mig tökéletes érettségüket el
nem érték, addig az izükbe timsó fanyarság vegyül; de mikor teljesen érettek, a legfinomabb
zamattal birnak. Nálam ez a körtefaj »Napoleon vajoncza« czim alatt van beírva. (Ezelőtt
negyvenkét esztendővel.) De most ezt az új katalogusokban nem találom. Az ottani Napoleon
vajoncza nem azonos vele, s ez a gyümölcs piacra nem kerül.

Legutoljára hagytam a Josefine de Malint, melynek csemetéit báró Kemény János kedves
barátomtól kaptam erdélyi gyümölcsöséből ezelőtt hét évvel s melyek négy év óta jól terem-
nek. Azért hagytam utoljára, mert ez a körte márcziusban, áprilisban érik, hanem akkor aztán
fölülmul finom iz és szag dolgában minden körtét.

Egyéb ajánlatos gyümölcs-nemek.

A körtén, almán kívül háládatos gyümölcsfának mutatkozik nálam a berenczei szilva (északi
domboldalon és szőlő aljában), a ringló (zöld és piros), a herczeg-szilva, kajszin-baraczk és a
spanyolmeggy. Cseresnyefáim is jól teremnek; de a későn érők gyümölcse megpondrósodik, a
korán érők pedig tulságosan magukra vonják a verebek figyelmét; a spanyolmeggy ellenében
madármentes s igen biztos piacza van. A czeplédi Unghváry-féle fák igen szépen nőnek és jól

teremnek. Ajánlható még a kecskeméti »üvegmeggy« és a nagykőrösi spanyolmeggy, mely kivitelre a legalkalmasabb; nem törik össze a kosárban. Mig ellenben a balatonfüredi spanyolmeggy mind nagyságára, mind ízére nézve a legelsőnek mondható nemének valamennyi fajtája között, hanem oly vékony a héja, hogy nem lehet messzire elszállítani. Talán ezért nem is található egyetlen egy hazai gyümölcsfakatalógusban sem. S ez az én kedvencz gyümölcsöm hiányzik a kertemből. Se a kész csemetéje, se az ojtóága nem éled meg nálam. Ha babonás volnék, azt hinném, hogy megátkozták. Az olaszok nem féltékenyebbek Tintoretto festményeire, mint a fürediek, kőrösiek a spanyolmeggy speczialitásaikra. Volt egy ismerősnőm, a kinek a kertjében a legritkább fajta virágok voltak találhatóak, minőket diszkertészeknél sem látunk. Ha kértünk tőle azoknak a virágoknak a magvából, szívesen adott. De abból egy szem se kelt ki. A féltékeny urnó előbb - leforrázta az ajándék magokat.

Az őszi barack is jutalmazó gyümölcsfa, csak hogy annak a miveltése már egész tudomány s ezt folyvást újra kell ültetni, nevelni. Különösen ajánlható fajok a korán érő Vezerle barack, a mezőkomáromi, a belle Madeleine és a kanadai. Déznán (Aradmegyében) láttam egy különös fajta őszi barackot Török Gábor barátom (1848-ból) fiának kertjében, melyet »almabaracknak« neveztek. Alakja, színe egészen hasonlít az almához. Késő télre eltehető; még október közepén, hogy ott jártam, éretlen volt. Soha nem láttam azontul a fajtáját. Kertészeinknek ajánlanám, hogy járjanak utána: a téli őszi barack nagyon jó kifizetné magát.

És azután a dió- és mandulafát se vesse meg a kertész, azok is hasznat hajtának s a szőlő szélében bizvást helyet foglalhatnak. Hanem a szőlő közepébe nem kell ültetni se almát, se diót; mert amennyi tért azoknak a lombja beárnyékol, abban a kerületben a szőlőtőke gyümölcsöt nem terem.

A gyümölcstermő bokrok közül nagyon ajánlhatom a málnát. Az a terület, a melyet málnával beültetünk, többet jövedelmez mintha szőlőt teremne, s nem kell neki költséges miveltetés; madár, bogár nem bántja, árnyékos fa nem zsenirozza; csak érés idején szereti, ha száraz időben megöntözik.

Hanem a ribiszke, köszméte nem megy gyümölcs számba az én szemem előtt; az csak utakat beszegélyezni való.

A bogyótermők közül kuriózumnak egy-egy bécsi szederfa is ültethető; legalább a hol gyerekek vannak, van mivel beszennyezni a gunyájukat. Sokan szeretik a gyümölcsöt cukorba befőzve.

A fügefa.

Ennek a gyümölcsfának külön fejezetet kell hogy szenteljek.

A fügefa az a gyümölcsfa-fejedelmek között, a mi a velencei dózse a világi uralkodók között.

Ezt nem lehet magrul nevelni. Ezt úgy kell megválasztani.

S ha az ember megszerezte magának, akkor tudja meg, hogy milyen zsarnokot szerzett benne. - Hanem az igaz, hogy bőkezű zsarnokot.

Ennek nem elég ám az, hogy jó földet, sok vizet adunk neki: ennek »nap« is kell.

Olaszország szülöttje; követeli, hogy a kertész egy darab Olaszországot teremtsen a számára, ha gyümölcsöt akarja látni, jóízű gyümölcsöt. Különben csak lombot hajt, mint a Krisztus által

megátkozott meddő fügefa a pusztában, vagy sok-sok gyümölcsöt, de az egy sem fejlődik ki, elsárgul, lehull, s ha véletlenül eléréshez jut, füüzü, émelyítő csemege.

Ellenben ha meg tudjuk szerezni a forró olasz klímát, akkor aztán terem dusan, kétszer is egy esztendőben, s kifejlett gyümölcse mézédese, zamatos; a balatonfüredi füge versenyezhet a smyrnai szultánfügével s ott helyben 30-tól 50 krajczárig fizetik darabját a fürdő-évad alatt.

Nálam is látható többféle fajta füge: zöld, sárga és veres belül (a lilaszínűnek az ízét nem szeretem), mindegyiknek más zamata van; a füredi a legjobb.

Ezeknek a számára én két méter magasságu kőfalakat emeltettem, melyek dél- és délkelet-felé vannak fordulva. Ezek mellé vannak ültetve a fügefák; télen a földbe letakartatnak, domb alá, deszkák alá; krumplit, répát rakunk az ágak közé, hogy az egerek ezt egyék meg, ne a fügefa héját rágják le, nyáron pedig kifeszítjük őket a fal mellé. Meleg napokon aztán a falak mellett a hőmérő 30-36 hőfokot mutat s ez a kőfal nappal átfülve egész éjjel tartja meleggel a fügefát.

És a fügefa dobzódik abban a forróságban, a mitől a hazai gyümölcs lehull a fájáról. Ennek az életföltétele: a melegség.

Nálam (a zordnak híresztelt svábhegyen) már júliusban kezdődik a füge-érés. Csak hogy a fügét nem csak én szeretem, hanem a sárgarigó is. Azért, a mint észreveszszük, hogy a füge-gyümölcs duzzadni kezd, nagy hirtelen tüllzacskót kötünk rá, attól nem fér hozzá a hivatlan vendég. Ha ott felejtjük, megtöpped, akár a bolti füge.

Esténként bőven meglocsoltatjuk a tövét.

Igy aztán egész szeptember végéig folyvást van érett füge a fáinkon: első és másodtermés.

A fügefának a gyökérhajtásait nem kell le vagdalni, hadd maradjon az állandóul bokornak. Mi nem nevelhetjük fának, mint a keletiek, az olaszok. Nálunk az az idej sarjuhajtás már a jövő évben termő ágga alakul át.

Igy kezelve, a fügefa-tenyésztés valódi gyönyörűség.

S ezt nevezem én az én kertészeti műkifejezésemmel: »megfogni a napot«....

A szatmármegyei gyümölcs-paradicsom.

Nem is kert az már, hanem valóságos paradicsom.

Domahidy András, szatmármegyei nagybirtokos, a tagosítás alkalmával kapott egy kétszáz katasztrális hold harmadik osztályu földterületet a Szamos partján s annak a szomszédságában egy nagy darab mocsarat; jó vadkacsa-vadászó helyet.

Az új birtokos, kutásatás alkalmával, rájött, hogy néhány lábnyi mélyen a terméketlen agyag-rétegen túl öles vastagságu homokréteg terül el az egész tag alatt.

Ekkor hozzá fogott egy három öl széles Csörsz árka ásatásához, elkezdve az agyagos terület-től a csincsés felé.

Szomszédok, rokonok sokat mókáztak e fölött: András bácsi második Suez-csatornát ását! Hajókázni akar a Szamos és az ecsedi láp között!«

Mikor aztán készen volt az árok, akkor azon keresztül levezette az ingovány vizét, de nem a Szamosba, hanem az agyagterülete alá, a homok rétegbe.

Husz évvel később látogattam meg ezt a gazdaságot. Már akkor Domahidy András éltes özvegy ember volt, de még mindig szívós, életerős alak. Maga elbeszélte és megmutogatott nekem mindent.

Gyümölcsös kertje valóságos rengeteg volt.

Az utak két oldalán somfák. Itt minálunk a somot csak bokornak ismerjük, bogyóját cukorba főzzük: András úr somfái terebély fák voltak, a pirosuló gyümölcstermést pálinkafőzésre használták roppant mennyiségben. Az almafái pedig olyan kolosszusok, mint a legnagyobb bükkfa erre mifelénk. Öt öles dupla létrák szolgáltak a gyümölcsleszedés és hernyózás céljaira. Mert András úr aranymondása ez volt: »a hernyót nem szedetni kell, hanem leszedetni« (azaz: egyet sem szabad a fán ott felejtetni). A rengeteg gyümölcs befogadására egy roppant nagy raktár volt építve, a honnan a gyümölcsöt, rendes időben, jól becsomagolva, mind Bécsbe szállították biztos vevőknek.

S ennek a bámulatos sikernek a titka az a víz-elvezető árok, a mely a szomszédok nádasaiából folyton szállítja a vizet a Domahidy gyümölcsösének alsó homokrétegébe, míg az ő saját csincsése a legdusabb kaszálóvá alakult át s a belevetett tengeriből a lovas katona sem látszik ki. A sovány agyagtalaj televénnyé változott.

Ilyen áldásban részesíti a »víz« azokat az ősmagyarokat, a kik őt, mint jótevő ős-elemet, tisztelni tudják.

Nem felülről kell a fát öntözni, hanem alulról.

Ez az alaphitvallás a kertészetben.

Az Andrássy-úti és a bécsi Ringstrassei fák.

Most lássuk az éremnek a megfordított felét.

Mi történik ott, a hol a víz mesterségesen elzáratik a fák gyökereiről?

Például Budapesten az Andrássy-uton, Bécsben a Ringstrassén.

Azt látjuk, hogy az Andrássy-uton a szép nagy juharfák nem akarnak lombosodni. Holott ugyanazoknak a társai a tőszomszéd oktagonon egész templommá kupolásodtak föl.

Miért diszlenek ezek? Azért, mert télen-nyáron éri a víz a talajukat.

Miért csenevésznek amazok? Mert soha sem kap a gyökerek egy csöpp vizet sem.

Honnan kapjon? Egyik oldalán faburkolat, másikon makadám, aszfaltpáncél. Az a kis vasrácsos tányér a törzse körül nem használ a fának semmit, oda hiába töltögetik a vizet; a törzs körül nincsen a fának szívó gyökere; a szívó gyökerek épen olyan messze terjednek a föld alatt, mint felül a fáknak az ágai, s azok nem találhatnak elegendő nedvességet a burkolatos utcák talajában.

Éppen így vannak a bécsi Ringstrasse fái. (Miknek darabja az elültetéssel együtt került 200 forintba.) Ezek most már végtől-végig mind sudárban szárazok (gipfeldürr), ami az erdőszeknél a kivágni való fák lajstromára kerül.

Találjanak ki a főkertészeink valami alagsövezési metódust, a melylyel az eső-, zápor- és hóvizet az utcái sétányok gyökereihez vezessék, akkor lesznek dus lombozatu fáik. Így a drága sétányfáiknak már szeptemberben lehull a levele. A felső tányérba hasztalan öntözik a vizet; az olyan mintha a szomszéd embernek lábvizet adnának s abba is csizmástul dugná a lábát.

Az én módszerem a víz megfogására.

Mingyárt a kertészkedésem kezdetén megtanított erre a szükség.

A kinek kert kell, annak öntözni kell. A Sváb-hegyen pedig az egyedüli forrásvíz a »Mátyás kutja.« Derék Corvin-korbeli építmény. De ez már negyven év előtt is alig adott a helyben nyaralók szükségleteire elégséges ivó- és főzővizet.

Én tehát, hogy öntöző vizet kapjak, azt tettem, hogy nagy (több száz akós) cziszternákat ásattam, erős fa bodonokkal kiburkolva, amikbe az esővíz a lakóház és a később épült gazdasági épület tetejéről összegyűlemllett.

Ezek tették lehetővé a kertészkedést a hegytetőn.

Most már, midőn vízvezetékünk van az egész Svábhegyen, uraság a dolgunk: nem öntözünk többé a cziszternákból; de azért azok most is nagyon jó szolgálatot tesznek, mert a beléjük ömlő esővizet ma már korhadó dongáikon keresztül elvezetik az alsó homokrétegekbe, az odáig lenyúló gyümölcsfák gyökereire; ugyanezt a szolgálatot teszi a jeges vermem is, melynek tartalma, nyáron elolvadva, mind az alább fekvő homokrétegbe szivárog.

Azonkívül minden út végében, a kerítés mellett vízfogó gödrök vannak ásva, melyek a záporfolyást fölfogják. Az udvaromról lefolyó záporvíz pedig egyenesen leomlik a betemetett kőbánya völgyébe; ott néha akkora tó lesz belőle, hogy a kacsák lubiczkolnak benne. Két nap múlva már elnyelte az öles porhanyított talaj az egész tavat. Körtefa, almafa, nagyon örül annak s háládatos a kapott vízért.

(Ez azonban csak az esővíz tiszteletére legyen mondva, mert az alulról jövő talajvizben füzfa legyen, égerfa legyen, a ki örömét találja.)

A kertem felső lapályán van olyan horpadás, a mi felfogja a sok eső vizet, disztelen és rontja a pázsitot. Ezen aképen segitettem, hogy csináltattam a számára egy földalatti csatornát. Egy aféle parasztmunka alagsövet. Négy téglá: egy alul, egy felül, kettő oldalt: a vízállás helyén egy szintén téglából rakott gége: semmi malter hozzá. Most azután a legnagyobb zápor után sem áll meg a pázsitomon a víz, hanem lefut a földalatti csatornán, ott nagyobb részt szétszivárog a hársfák, fenyőfák gyökerei alá, a tulságos vizet pedig fölfogja egy kezdetleges észszel rögtönzött medencze; az meg az ottani fáknak használ. Ezzel az ártatlan mesterséggel lettek a lombfáim oly erőre nevelve, hogy most már csak zugni halljuk a szelet, de nem érezzük.

Én annak az égből jött áldásnak, az esőnek, minden csöppjét megbecsülöm s nem engedem a telkem kerítésén kimenni.

Ezt a tudományt nevezem a »víz megfogásának«. A cziszternák fenekén, a vízfogó gödrökben a zápor igen sok iszapot összehord. Ez a legjobb trágya. Ezt én, mikor kiszikkad, puttonyokban fölhordatom a szőlők tövére. Fáradtságos munka, de busásan kifizeti magát.

A gyümölcsfák ellenségei.

Legismertebb ellenségei a gyümölcsfáknak a hernyók, a mik a leveleket lerágják s az egész évi termést elpusztítják. A levélfosztott fáról a termés is mind lehull.

Megvallom őszintén, hogy régiebb időkben az én gyümölcsös kertem is sokat szenvedett a hernyóktól. Mindenféle fajta garázdálkodott a fáimon. Hiába követtem a regulát: »A hernyót nem szedetni kell, de leszedetni.« Ha én letisztítottam a fáimat, megteltek új hernyókkal a szomszédból: a svábhegyi erdők tele voltak vele, a mik nyár derekán úgy néztek ki, mintha le

volnának perzselve, s a lepkék előzőnlőtték az én kertemet is. A budai hegyek híresek voltak a válogatott hernyóikról, úgy hogy messze földről ide zarándokoltak a lepkegyűjtő tudósok, úgy szedték megfordított paraplékba a megkopogtatott galyakról a ritka fajtájú hernyókat.

De most már mind ennek a hernyógazdagságnak vége, a mióta a főváros tanácsa bölcs intézkedéssel megtiltotta, szigorú büntetések mellett, a madarak elfogását vagy lelövöldözését. Bizony hajdanában az volt a legboldogabb a nyaraló urak között, a ki egy kakukot lelőhetett. Pedig ez az egyedüli madár, a mely a szőrös hernyót pusztítja, a többi csak a csupasz hernyót izleli.

Tehát a madarak védelmezése az egyetlen, egyedüli gyökeres módszere a hernyóirtásnak, nagyban és egészben. Mert ezek aztán a tölgyerdőket is letisztogatják.

Minden város, minden falu tegyen törvényt az énekes madarak védelmére, s azok pusztítóinak megbüntetésére. Különösen a néptanítók figyelmeztessék a gyermekeket arra, hogy ne bántsák a madárfészkeket, mert a madarak tehetnek arról, hogy az ő szülőik kertjében alma, körte, barack teremjen.

Az olyan állatokat pedig, a melyek az énekes madarakra vadásznak, pusztítani kell, például a pimasz szőri szarkát, mely a madarak tojásait, sőt a kis madarak koponyáit is föl vágja, s ha valamelyik macskánkat rajta kapjuk, hogy madarakra vadászik, azt küldjük ki a pusztai tanyára, fogjon ott egeret.

Ezzel a módszerrel azt értük el a budai hegyeken, hogy nálunk most már ritkaságként sem kapni sem egy hernyót, sem egy nappali pillangót.

A fafuró férgek.

Sokkal veszedelmesebbek még a levélpusztító hernyónál a fafuró kukacok.

Amíg a hernyó csak egy esztendei termését pusztítja el a fának, a fafuró féreg magát az egész fát teszi tönkre.

Egyetlen fafuró elég arra, hogy egy 10-15 éves fát semmivé tegyen.

Hogy hívják ezt a fafuró férget?

Megvallom őszintén, hogy itt elhagy a »diákságom«. (Lateinom, a hogy a német mondja). Annyian vannak ezek az átokverte férgek, hogy nem tudom közülük kiválasztani, melyik az igazi? A »Lucanus Cervus«-e? A szarvasbogár pondrója? vagy a Ptinus (Szuh), a Gibbium? az Anobium vagy a Lymexylon, talán az Elator? A Necydalis, a Molorchus, a Leptura, a Rhagium, vagy a Cerambyx? A Lamia, a Sphondilis, sőt épen a Prionus cervicornis?

Van közöttük egy, a mely épen az én mesterségembe kontárkodik, a Bostrichus typographus, a mely labirintszerű folyosókat csinál a fa kérge alatt, a mik az elszáradt kéreg lehámzása után, úgy néznek ki, mintha arabs írásjegyekből alkotott sorok volnának a fába bevésve. A megtámadott fa halálitélete van azokban megírva. A typografus-pondró egy év alatt elpusztítja az egész fát.

Még ennél is gonoszabb a fafuró-féreg.

Én csak a pondróját ismerem.

Mikor a gondos kertészgazda sorra járja a gyümölcsfáit, egyszer csak meglát egy alma-, körte- vagy hársfa tövében egy rakás skarlátpiros morzsát. Az a fafuró-féregnek a kiszórt trágyája. Jó szerencse, hogy a ríktó színével elárulja a gazdáját. Ha ekkor függélyes vonalban fölfelé vizsgáljuk a fadereket, csakhamar rátalálunk arra a kicsiny lyukra a kéregben, melyből

azokat a piros morzsákat leszórta. Az a fafuró szörnyetegnek a barlangja. Az már akkor valószínű barlang. A görbe kertészkéssel hosszú tojásdad vágást teszünk a kéregbe. Alatta már tátongó üreg van. A fa maga mélyen kirágva. Akkor aztán fogunk egy vasdrótot, a mit előbb tűzbe tettünk, hogy elveszítse az aczélmerevségét s lágyan hajlítható legyen, annak a végét horogformán begörbítjük s aztán elkezdjük vele a féreg barlangját szondirozni. Van annak fölfelé, lefelé és oldalvást terjedő ürege, egész behatol a faderék beléig. Mikor a kémlelő sodrony nagyot czuppanik, azt jelzi, hogy megfogta a szörnyeteget. Kihuzzuk. Akkora állat, mint egy emberi kis ujj. Undorodás ránézni, világos sárga, szürke pettyekkel; a feje valóságos lópata, oly kemény, hogy annak az állkapcsával a fát szét tudja morzsolni.

Ha a férget megöltük, a fának sebet (meg a félderekeit átfogja), élesen kifaragjuk egész az eleven zöld kéregig, akkor bekenjük masztiksos kenőccsel, vagy ojtó-viaszkkal s a derék fa szépen kiheveri azt a roppant nagy sebet néhány év múlva. Ha ezt nem tesszük, a féregfurta fa vagy kiszárad, vagy a legelső szél kitöri a sebesült derekát.

Nálam minden almafán ott lóg a féregkutató vasdrót. Statárium a betörő gonosztevőknek! Egy ezüstlevelű hársfám már körös-körül rágta a fafuró féreg, mire észrevettem. Kivágtam, bekenőcsöztem, begyógyult a sebe. De a féregrágta seb helyén egy óriási dudorodás támadt, úgy hogy az a hársfám most úgy néz ki, mintha egy kolosszális vereshagyma volna, melyből egy terebélyfa származott elő.

Ezt a férget bizony csak a gazda szeme találja meg.

És ez a kukac okozza a legnagyobb károkat.

Arra is kell figyelmeztetnem a kertészgazdákat, hogy félig vagy egészen kiszáradt fát ne tűrjenek a kertükben, mert azok mind a legjobb tenyésztői mindenféle fajta fafuró féregnek. Ezek elkezdik az élőfán, folytatják a száraz fában a munkájukat, vagy megfordítva, a száraz fában kifejlődnek s rovar alakban az élőfához szegődnek. Van közöttük olyan, mely két-három esztendeig is élősködik a fában s csak az asztalos fűrészke fődözi föl az ottlétét nagy későre. A száraz fát irgalom nélkül tüzre kell vetni azonnal. Az nekünk ellenségünk!

A fafurókról még azt is föl kell jegyezmem, hogy azoknak egy része keményröpü bogár (mikor átváltozik), más része lepke. A keményröpüeket úgy tudom, hogy semmi állat nem pusztítja. A gébicsről ugyan azt mesélik, hogy mielőtt a lakomájához fogna, előbb hét bogarat nyársal föl a fészke körüli tövisekre. Ezért a neve »Siebentödter«. Szép volna, ha igaz volna.

A fafurók lepkefajai azonban mind az éjjeli lepkékhez tartoznak, a mik nappal rejtekeikbe bujva, alusznak. Azért ezeket sohasem látjuk, nem is pusztíthatjuk. De látja és emésztí őket a varangy és a denevér. Azért ne utáljuk s épen ne üldözzük rut kinézéseért a varangyos békát és a bőregeret, mert azok a kertészeknek a leghivebb barátjai, a kik éjjel öröködnék a gyümölcsöse fölött.

A fafuró féreg pusztítója.

Az éjjeli pillék nem surrogat a levegőben, szárnyaik nem repülésre valók; hanem úgy másznak a földön egyik fától a másikig, a melyeknek a derekán tojásaikat lerakják. Az ilyen gyalogséta alkalmával kapkodják el őket a békák. A poros utakon, a fák között, megláthatjuk reggel azokat az apró nyomokat, amik olyanok, mintha mesebeli törpék tenyérnyomai volnának s ugyanazokkal összetalálkozó vonalban ama zezugos barázdákat a porondon, a miknek aztán a találkozó ponton túl folytatása nincsen. Ott a béka fogott el egy éjjeli lepkét, amelyre rálesett. A tenyérnyomokat a béka, a zezugos vonalat a pille járása hagyta hátra.

Miért férges a gyümölcs? Védelem ez ellen.

Most jön a sor a gyümölcskertészek leggonoszabb ellenségeire: a gyümölcspondróra.

Általános a gyümölcstermesztők panasza, hogy a fák rendetlenül teremnek; egy évben sok a gyümölcs, a nagy termés után két-három évig semmi, néha pedig az egész termés lehull, minden gyümölcs férges.

Hát legelőször is ismerkedjünk meg a bajnak az eredetével.

Kicsoda micsoda ez a gyümölcsféreg?

Az a »rhynchites cupreus« bogárnak a pondrója.

Megelőzi ezt a »rhynchaenus pomorum,« mely petéit a még ki sem nyílt almavirág bimbókba rakja le s a virágban pusztítja el a gyümölcsöt. Ez azonban leginkább csak az elvénült, csenevész almafákon mutatkozik, s minthogy én ilyen fákat nem tűrök a kertemben, annál fogva ennek a féreg-fajnak a rovarát nem láttam soha.

Annál jobban van szerencsém az előbb említett rhynchites cupreus-szal ismeretségben lehetni. (Magyarul talán: »rézszínű ormányos«.)

Oken ugyan az almagyümölcsöt pusztító ormányost »rhynchites bacchusnak« nevezi, melynek aranyzöld a színe, de az én közvetlen tapasztalataim szerint ez a bogár a gyümölcsben nem tesz kárt és másutt rombol (a szőlőpusztítók rovata alatt szőlők róla). Én minden gyümölcsön ugyanazt az egy fajta rhynchitest találtam, almán, körtén, szilván és kajszin barackon.

Ez a bogár akkora mint egy kis légy; inkább violaszínű, mint rezes. A górcső alá tett szárnyfődele egy remekét mutatja a mozaiknak, ragyogó amethisztekből kirakva.

Van neki a fején egy hosszú ormánya, aminek a végét egy harapófogó képezi. Ő ezzel az eszközzel félkörű lyukat fur a gyümölcs héján és ezt a lyukat olyan mélyre sülyeszti, amennyire az ormánya behatol. Akkor ugyanebbe a furt nyílásba beletolja a petéjét, a mi nagy furfanggal történik meg. Azután ismét visszafordul s az ormányával letolja a lyuk fenekéig a tojását. Még többre is kiterjed a figyelme. Azt a furt lyukat ismét betapasztja, hogy a nedvesség bele ne hatoljon. A kifurt gyümölcs beforrja a héján támadt sebet, a pondró kikel benne és táplálkozik, anélkül, hogy emberi szem észrevenné. Így lesz a gyümölcs férgessé. De még azért nem hullana le az a férges gyümölcs a fájáról. Hanem, amidőn az érés ideje közeledik, akkor a rhynchites visszatér, ezuttal már a himével együtt, s fölismerve a gyümölcsön a furt lyuk foltjáról azt, a melyikbe a magzatját elhelyezte, neki áll a gyümölcs szárának s arról a külső héját köröskörül lenyiszálja. Emiatt a férges gyümölcs hamarabb érni látszik s lehull az elszáradt csutkáról.

Az ormányos bogárnak van arról sejtelve, hogy, ha ő a gyümölcsöt a fán hagyja, azt egy kétlábu óriás le fogja szedni s a gyümölcsben talált ivadékát megoldösi.

A földre hullt gyümölcsből aztán kibujik a felnőtt pondró, beássza magát a földbe, ott átváltozik pupává s ilyen alakban szépen kitelel, tavasszal átváltozik rovarrá, szárnyat kap, feljön a levegőre, repül és folytatja a fajföntartás munkáját.

Már most ebből nagyon könnyen meg lehet érteni, miért hull le a legjobb termés után a következő évben minden alma, szilva a kertünkben? Azért, mert tele van a földünk, kivált ha pázsit van a fák alatt, tavalyi rhynchitessel.

Aztán pedig milyen könnyű ennek elejét venni! Valóságos Columbus tojása.

Én azt teszem, hogy mindennap összeszedetem a fáról lehullt gyümölcsöt, mielőtt a pondró kibujt volna belőle s egy nagy hordóba belehányatom, lesz belőle czefre, azt megveszi tőlem a pálinkafőző s az üstben elpusztulnak az orrmányos ivadékai.

Ezt pedig minden gyümölcskertész megteheti.

Vagy ha restel az ember a czefrével babrálni, legalább annyit tegyen meg, hogy kora tavasztól kezdve minden lehullott gyümölcsöt szedessen kosárba s aztán öntesse ki az országutra, vagy egy vizes kádba: ott elpusztulnak a rhynchites pondrói. De világért se öntesse a szemétdombra; mert ez a pondrónak épen paradicsom.

A ki ennek helyességéről meg akar győződni, vegyen fel egy olyan éretlenül lehullott kajszin baraczkot vagy riglotot, vágja ketté s ott fogja látni pusztá szemmel az orrmányos bedugott petéit, mint apró gyöngyszemeket.

Magát a bogárrá alakult rhynchitest nehéz elfogni, mert a mint észreveszi közeledésünket, hirtelen leveti magát a fáról s fekvé marad mozdulatlanul; nem röpül el.

A mióta én az elmondott rendszert követem, azóta minden évben teremnek a gyümölcsfáim becsületesen: körték, almák, még a szilvák is. S ez magyarázza meg, hogy különösen a szilvafák hogyan teremnek évről évre olyan vidéken, a hol szilvapálinkát főznek. Hát a pálinkához a magától lehullott szilvát használják. A szilvórium az elkárhozott rhynchitesek lelkeivel van tele. Ezért olyan jó.

A látható szőlőpusztító.

Ez az a bizonyos »rhynchites bacchus«.

Bacchusnak hívják, mert szereti a szőlőt.

A szőlőkertész gyakran talál szőlővenyigéken lógó szivarkákat.

Ezek a rhynchites bacchusnak az iparczikkei.

Tökéletes szivarok. Regalitas!

A rovar maga nagyobb a rhynchites cupreusnál, vagy aranyzöld vagy aczélkék. Az aranyzöld szárnyfődele a görcső alatt olyan pompát mimel, a mely megszágyenit minden ötvös-remeket. Smaragdok, topázok aranyfoglatban. A sötétkék ellenben csupa zafirokból látszik össze-
rakva. (Néha a him zöld, a nőstény kék.)

Ezek párosával dolgoznak. Előbb az orrmányukkal félig lenyiszálják a szép szőlőlevelet, aztán mikor az lelankad, akkor a nőstény elkezd a petéit a szőlőlevél felszínéhez oda ragasztani, a him pedig göngyölíti a lány levelet, minden rétegnél valami szívós nyálkával odaragasztva a következőkhöz. Mikor aztán hat vagy hét pete el van helyezve, akkor mind a ketten neki állnak s a legtökéletesebb szivart hengerítik össze a szőlőlevélből. Ugyanezt produkálják a hársfaleveleken is. Három nap múlva már a kikelt pondrókat találjuk a szivarokban, melyeknek a száraz szőlőlevél táplálékul szolgál.

Ezeket a bogarakat tudós Entz Ferenczünk népies nyelvből véve »ilonczáknak« - és »eszelenyeknek« nevezte.

Ezeket már könnyű összefogdosni. Ott lehet őket kapni munka közben.

Hiszen ha csak a szőlő- és hárslevelek szivarrá alakításánál maradnának, nem is volna nagy okunk az üldözésükre, de ugyanezek nagy kárt tesznek a gyümölcsösben, ahol a körte és kajszin baraczkfáknak fiatal hajtását épen ily módon lecsikkentik, összegöngyölítik; különö-

sen nagy boszuságot okoznak azzal, hogy a faiskolákban a legszebb ójtványok friss hajtásait vagdalják le.

Azért csak szedje le a kertészgazda azokat a szivarrá csavart leveleket a szőlőjéről. Ha az ember a csizmatalpával rájuk lép, a pondróik menten összezuzódnak. Kevés teketória kell az elpusztításukhoz.

Azután vannak még a »csajkók« (Schneider) (csunya fekete bogarak), a mik az ollójukkal a fiatal szőlőhajtást töbül lenyirják; arról nevezetese, hogy háttal futnak előre, mint a rákok, a lopott prédát maguk után czepeelve.

Ezeknek a szőlő-gyilkosoknak megkeressük a lyukait a földben: ha rátalálunk, arasnyi mély gödröt vájunk eléje; a vaksi beleesik a gödörbe s nem tud belőle kikecemelegni többé.

Aztán a szőlő közelében nem kell pázsitot hagyni, mert a gyimgyomos bakhátban van a »vinczellérbogarak«-nak a legkedvesebb kaszinójuk.

A szőlők tavaszi elfagyása ellen.

Itt ismét olyan dolgot jegyzek föl, a min minden ember mosolyogni fog, - a mig meg nem próbálta.

A szőlősgazdákra nézve a legfélelmesebb csapások egyike a májusi fagy.

Május elsején a szőlők kihajtanak, gyönyörűen ígérkeznek, már a fűrtbimbóikat is előre tolják, akkor 12-ike és 15-ike felé egyszerre meghidegülnek a napok, jönnek a fagyos szentek, egy virradóra a borongós, esős ég kitisztul, s reggelre a 2-3 fokra leszállt hőmérő tudatja velünk, hogy az egész szőlőtermésünk lefagyott, az idén nem lesz szüret. Néha Orbán is megteszi ezt a barátságot május 25-én.

Ez az átcsapása az időjárásnak a melegből a hidegbe, mely kisebb-nagyobb mértékben évente előfordul, pediglen nem annak a három becsületes szentnek, Szervác, Pongrácz, Bonifácznak a bortermés ellen irányzott ascetai törekedését jelzi, hanem azt, hogy a májusi meleg napokkal a Skandináv tenger befagyott jégmezői fölszakadnak, azokat az Atlanti tenger meleg Maelstromja lehozza délfelé, s a mint azok a francia és spanyol partok felé közelítenek, a minden iskolás gyerek által ismert meleg-elszívás által idézik elő egész Közép-Európában a rögtöni hőmérsék-hanyatlását.

A májusi hideg napokra tehát minden évben készen kell lennünk.

Hogy azok kártétel nélkül mulnak-e el, arra nézve ezek a körülmények irányadók.

Nem fagy el a szőlő, ha a hideg napok alatt borus, csepergős az ég. Még a hóesés sem árt meg a szőlőnek.

Emlékezem egy tavaszra, a midőn májusban minus 3 fok mellett egy ujjnyi hó esett a szőlőkre. (A barackfákon már diónyi gyümölcsök voltak.) Semmi kár sem történt, se szőlőben, se gyümölcsben.

Ha szél lengedez, bármilyen hideg legyen is, a szőlő hajtása el nem pusztul.

De elfagy a szőlő bizonyosan: ha hideg májusi nap után éjszakára kiderül az ég, s reggelre a hőmérő bárha csak a fagypontra is (0 fok) leszáll. Azért, mert a derült égből leszálló harmat dérré válik a leveleken, s a mint a nap rásüt a deres szőlőre, az egyszerre le van forrázva.

Azért szokták a szőlőket füstölni, nyers gázt, trágyát égetve az ilyen veszedelemjelző időkben, hajnal felé, hogy a füst pótolja a felleget és a napsugár ne érje oly rögtönösen a dérlepte szőlőt.

Hát én ennek sokkal biztosabb óvszerét tudom és használom.

Ha egy délután azt látom, hogy a hőmérő a 3-4 + (plus) foknál lefelé hanyatlik: neki állítom valamennyi szolgálattevő emberemet a védekezésnek.

Az pedig ebből áll:

Van nálam a padláson régi ujság özönnel. Azokat lehordatom. Azután (a szőlők már ilyenkor ki vannak karózva) minden karón keresztül ütve középen, leeresztetek egy lapot; az a szőlőtőkét egészen betakarja. Estig az egész szőlő be van fedve ócska hirlappal. A dér nem lepheti meg a leveleit. Ott maradnak, míg a fagyos éjszakák el nem mulnak, az idő föl nem melegedik.

Ezzel az óvó intézkedéssel minden szőlő megmenekül az elfagyástól, bármilyen hidegségi fok mellett. Mert nem a hőmérőtől fagy el a szőlő, hanem a dértől.

Ócska hirlap pedig minden tisztességes háznál van bőségben.

A kinek nincs, vehet eleget a nyomdászoknál, mint makulatur papirost, mázsája hét forint s a veszedelem elmúltával megint eladhatja egy pár forint veszteséggel.

Tehát - próbáljuk meg, nem veszünk vele semmit.

Én ezt a »magam hasznán« tanultam, a mi ritka eset a magyaroknál!